

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DEMOKRASİ TARTIŞMALARI VE İSVİÇRE’DE
2011 – 2018 YILLARI ARASINDA
GERÇEKLEŞTİRİLEN REFERANDUMLAR
BAĞLAMINDA MODERN DEMOKRASİNİN
DOĞRUDAN KATILIM AYGITLARI**

**EKİN İLKE KELEŞOĞLU
12716007**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ESTER RUBEN**

**İSTANBUL
2018**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DEMOKRASİ TARTIŞMALARI VE İSVİÇRE'DE
2011 – 2018 YILLARI ARASINDA
GERÇEKLEŞTİRİLEN REFERANDUMLAR
BAĞLAMINDA MODERN DEMOKRASİNİN
DOĞRUDAN KATILIM AYGITLARI**

**EKİN İLKE KELEŞOĞLU
12716007**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ESTER RUBEN**

**İSTANBUL
2018**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRASİ TARTIŞMALARI VE İSVİÇRE'DE 2011
– 2018 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN
REFERANDUMLAR BAĞLAMINDA MODERN
DEMOKRASİNİN DOĞRUDAN KATILIM AYGITLARI**

EKİN İLKE KELEŞOĞLU
12716007

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih:

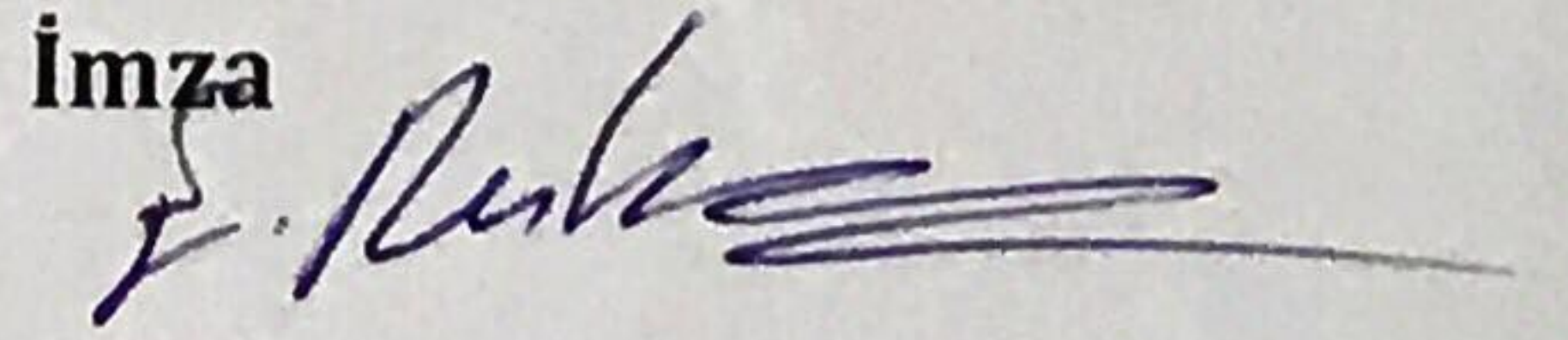
Tez Oy Birliği / ~~Oy Çokluğu~~ ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

İmza

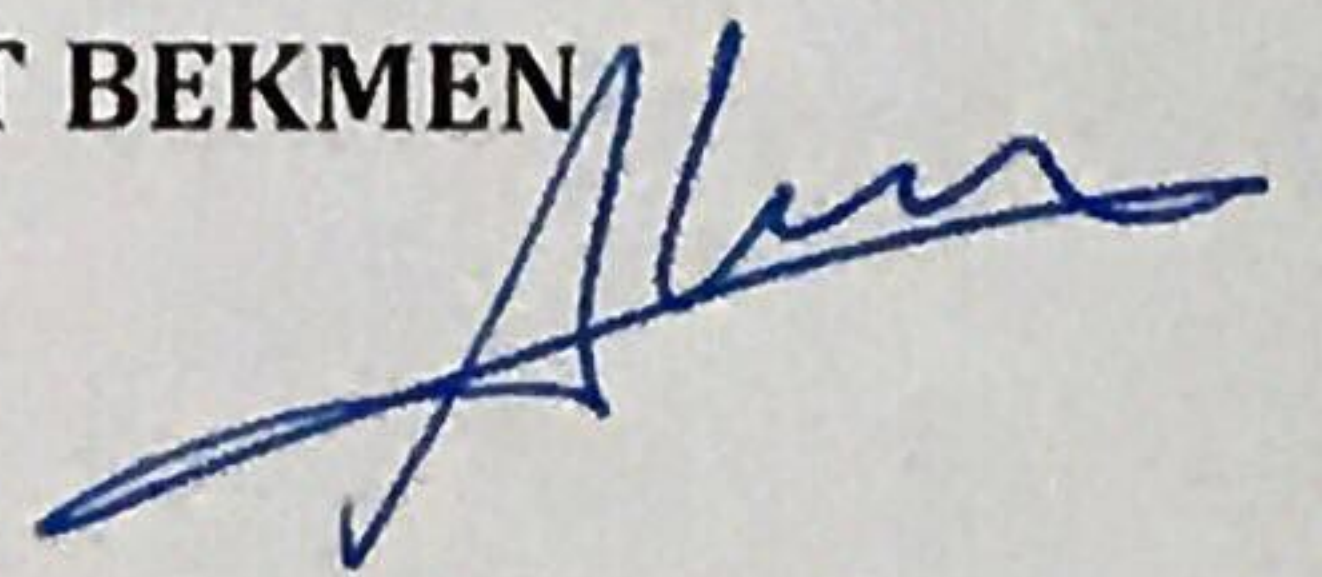
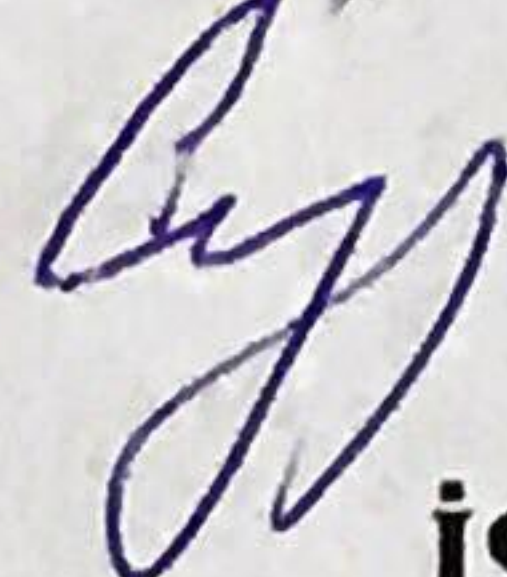
Tez Danışmanı

: PROF. DR. ESTER RUBEN



Jüri Üyeleri

: DOÇ. DR. ÇİĞDEM NAS, DOÇ. DR. AHMET BEKMEN



İSTANBUL
EYLÜL 2018

ÖZ

DEMOKRASİ TARTIŞMALARI VE İSVİÇRE’DE 2011 – 2018 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REFERANDUMLAR BAĞLAMINDA MODERN DEMOKRASİNİN DOĞRUDAN KATILIM AYGITLARI

Ekin İlke Keleşoğlu
Eylül, 2018

Bu araştırma, bir siyasal katılım biçimi olarak modern demokrasinin doğrudan katılım formlarının modern İsviçre’de 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen halkoylamaları bağlamında incelenmesini hedeflemektedir. Öncelikle bir demokrasi tanımı yapmak amacıyla demokrasinin geldiği anlamlar araştırılmış, ardından demokrasinin ilk hali olan Antik Yunan Dünyası’ndaki katılım mekanizmaları ve liberalizmle beraber demokrasinin hiç olmadığı kadar evrensel bir hale gelişini mümkün kılan koşullar Ellen Wood, T.H. Marshall ve Joseph Schumpeter gibi düşünürlerin çalışmaları ışığında incelenmiştir. Doğrudan ve temsili demokrasi tartışmaları ve modern dünyada Atina tipi bir doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğiyle ilgili yapılan tartışmadan sonra araştırmanın vaka çalışmasına geçilmiştir. İsviçre’de 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen halkoylamaları bağlamında modern doğrudan siyasal katılım mekanizmalarının işlerliği tartışılmış, “halk girişimi” (*initiative populaire*) başta olmak üzere benimsenen en gelişmiş formların beraberinde getirdiği çelişkiler ve İsviçre’deki siyasal katılımın doğrudanlığı tartışılmıştır. 2011 yılından 2018 yılına kadar İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları konuları, politika alanları, sonuçları ve katılım oranları baz alınarak tablolastırılmıştır. İsviçre demokrasisinin her ne kadar halk girişimi gibi vatandaşın anayasa değişikliği önermek suretiyle politikaya doğrudan katılımını mümkün kılan mekanizmaları olsa bile temsili hükümet unsurlarının daha baskın olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Doğrudan demokrasi, referandum, İsviçre, halk girişimi

ABSTRACT

DEMOCRACY DISCUSSIONS AND DIRECT PARTICIPATION FORMS OF MODERN DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF REFERENDUMS BETWEEN 2011 AND 2018 IN SWITZERLAND

**Ekin İlke Keleşoğlu
Eylül 2018**

Our thesis research has been examined direct democracy in the context of referendums held between 2011 – 2018 as a form of political participation in modern Switzerland. First of all, the meanings of democracy have been explored in order to make a definition of democracy, then the mechanisms of participation in the Ancient Greek World, which was the first form of democracy was studied. Liberalism as well as the conditions that make democracy more universal than ever are discussed based on the works of Ellen Wood, T.H. Marshall and Joseph Schumpeter. After the discussion of the direct and representative democracy and the debate on the applicability of direct democracy in the modern world, the case study of our thesis is carried on. The functioning of modern direct political participation mechanisms was discussed in the context of the referenda between the years 2011-2018 held in Switzerland. Based on the results, discussions and certain contradictions of referenda were discussed as well as the “level of directness” of the Suisse democracy model. Hence, the Suisse Political system was taken as a case study with the consideration of possibilities of direct democracy in the modern world. The referendums made in Switzerland from 2011 to 2018 were tabulated based on their topics, policy areas, results and participation rates. Even though Swiss democracy has mechanisms such as popular initiative that allows citizens to participate directly in politics by proposing a constitutional amendment, the representative government is always thought to be the dominant level.

Keywords: Direct Democracy, referendum, Switzerland, popular initiative

ÖN SÖZ

Mezunu olmaktan gurur duyduğum Beyazıt'ın ara sokakları ve taş kaldırımlarının ortasında en güzel yıllarımı yaşadığım İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin başta Erhan Keleşoğlu ve Zeynep Kıvılcım olmak üzere bütün hocalarına, demokrasi ve karar alma süreçlerine araştırma alanı olarak yönelmemi sağlayan muhteşem “demokrasi teorileri” dersinin sahibi, emekli olduğu için teze beraber devam edemediğim sevgili hocam Prof. Dr. Haldun Güllalp'e, çok sevgili tez hocam Prof. Dr. Ester Ruben'e, sevgili yoldaşlarım Erhan ve Ali Nejat'a, Kadıköy'e, Paris'e, Eminönü'ne, Vefa'ya ve tüm can dostlara teşekkür ederim.

İstanbul, Eylül, 2018

Ekin İlke Keleşoğlu

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. DEMOKRASİ NEDİR?	4
2.1. Demokrasi İçin Bir Tanım Arayışı	4
2.2. Demokrasi Biçimleri: Doğrudan Demokrasi Vs. Temsili Demokrasi	5
2.2.1. Doğrudan Demokrasi	5
2.2.2. Temsili Demokrasi	7
2.2.2.1. Parlamenter Demokrasi	7
2.2.2.2. Başkanlık Demokrasisi	7
2.2.2.3. Müzakereci Demokrasi.....	8
2.2.2.4. Oydaşmacı Demokrasi	8
2.3. Yorumlar	9
3. BAZI LİBERAL DEMOKRASİ ELEŞTİRİLERİ	11
3.1. Ellen Wood: Demokrasi Ve Ekonomik Alan	11
3.2. T.H. Marshall Ve Hak Kümeleri	13
3.3. Demokrasi Ve Kimlik Hakları	16
3.4. Schumpeter Ve Demokrasinin Kendisi	18
3.5. Doğrudan Demokrasinin Modern Dünyada Uygulanabilirliği.....	20
4. MODERN DOĞRUDAN DEMOKRASİ VE İSVİÇRE’DE SİYASAL KATILIM ARAÇLARI	24
4.1 İsviçre Liberal Demokrasisinde Siyasal Katılım Aygıtları	24
4.1.1. Federal Ve Kantonal Seçimler	25
4.1.2. Referandum Talep Etmek.....	26

4.1.3. Halk Girişimi / Popüler İnisiyatif.....	26
5. 2011-2018 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REFERANDUMLAR.....	28
5.1. Bölüm Girişi	28
5.2. Yıllara Göre Referandumlar	29
5.2.1. 2011 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	29
5.2.2. 2012 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	29
5.2.3. 2013 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	30
5.2.4. 2014 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	31
5.2.5. 2015 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	33
5.2.6. 2016 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	33
5.2.7. 2017 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	35
5.2.8. 2018 Yılında Gerçekleştirilen Halkoylamaları.....	36
5.3. Sonuç Ve Yorumlar	36
6. HALK GİRİŞİMİ VE SİYASETİN İMKANLARI: YEDİ ÖRNEK HALKOYLAMASININ İNCELEMESİ	40
6.1. Herkese 6 Hafta Tatil İçin Halk Girişimi	40
6.2. Federal Konseyin Halk Tarafından Seçilmesi İçin Halk Girişimi ..	41
6.3. Zorunlu Askerlik Hizmetinin Kaldırılması	42
6.4. Adil Ücretler İçin Halk Girişimi	42
6.5. Kitle Göçüne Karşı Halk Girişimi	43
6.6. “Milyonerlerin Vergi İmtiyazlarını Durdurun!”	44
6.7. Koşulsuz Bir Temel Gelir İçin Halk Girişimi	45
7. SONUÇ	47
8. KAYNAKÇA	53
ÖZGEÇMİŞ.....	56

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	2011 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	29
Tablo 2:	2012 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	29
Tablo 3:	2013 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	30
Tablo 4:	2014 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	32
Tablo 5:	2015 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları	33
Tablo 6:	2016 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	34
Tablo 7:	2017 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	35
Tablo 8:	2018 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları.....	36
Tablo 9:	2011 ve 2018 yılları arasında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamalarının türlerine göre sonuçları.....	37
Tablo 10:	İsviçre’de 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen halkoylamalarının ortalama evet - hayır oranları.....	38

KISALTMALAR

UDC : Union Democratique du Centre (Merkezin Demokratik Birliği)

TDK : Türk Dil Kurumu

LFE : Loi fédérale sur les les épizooties (Epizotik hastalıklar için federal kanun)

GSSA : Groupe Pour Une Suisse sans Armée (Ordusuz bir İsviçre için Grup)

AFMP : Free Movement Of Persons (Kişilerin Serbest dolaşımı)

GİRİŞ

Demokrasi, sosyal bilimler literatüründe olan diğer kavramların arasında devlet yönetiminden, çalışılan işyerine, hane içinden okul yaşantısına kadar en çok referansta bulunulan kavramların başında gelir. Hem bir değer, hem bir faillik durumu (demokrat), hem bir niteleme (demokratik), hem de herhangi bir karar alma anında başvurulmuş bir kavramdır.¹ Bu kavramın bugünkü günlük anlamlarının öncesinde, bir resmi siyasal katılım biçimi olarak benimsenmesi ise Antik Yunan'la başlar. Bir doğrudan katılım biçimi olarak kurgulanan Antik Yunan Demokrasisi, yargı ve meclis dahil olmak üzere herhangi bir vatandaşın katılıp bizzat karar alma süreçlerine dahil olmasını sağlayan bir sistemdir. Bugün ise bunun benzerini bile hayal etmek zordur, modern vatandaşlık hakları örneğin meclise girip yasama süreçlerinde bir vatandaşlık hakkı olarak bulunmayı mümkün kılmaz, ya da bir duruşmada karar alıcı koltuğuna oturmak mümkün değildir. Modern dünyada hem yasama, hem yürütme hem de yargı yapıları profesyonelleşmiştir. Hal böyleyken modern devletin bu sisteme antik yunanların tahmin edemeyeceği kadar referansta bulunması ilginçtir. Demokrasinin, en az Antik Yunan'daki kadar popüler olması için 18. Yüzyıl'da Fransız Devrimi'ni doğuran koşulları beklemesi gerekmiştir.²

Liberalizmin gelişmesi ve kapitalist üretim biçiminin ortaya çıkmasıyla demokrasiye olan yönelimle ilgili Marksist yaklaşım, demokrasiye burjuva çıkarlarını korumak için oluşturulmuş bir sistem olarak bakar ve bir aşama olarak proleterya demokrasisini, son kertede ise komünist demokrasiyi savunur. Liberal yaklaşım ise kapitalizm ve demokrasinin birbirini besleyip geliştiren sistemler olarak görür, yani bir yanda tıpkı Marksist yaklaşımdaki gibi kapitalizm demokrasinin nedeni olarak ele alınırken demokrasinin de kapitalist gelişmişliği artırıcı etkisi vurgulanır. Bu noktada modern liberal demokrasi, soyut bir halk egemenliği ilkesiyle hareket eden siyasi iktidar ve modern

¹ John Dunn, **Halkın Özgürlüğü**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

² John Dunn, **age**.

yurttaşın katılımını liberal demokrasinin prosedürlerine uyması şeklinde tarif edilebilir.

Peki modern demokrasinin sınırlarını zorlamak mümkün müdür? Modern doğrudan katılım mekanizmalarının geliştirildiği İsviçre örneği ele alındığında doğrudan demokrasi ne şekilde tartışılabilir? İsviçre’de geliştirilen doğrudan katılım biçimlerinden referandum ve “halk girişimi” ya da “popüler inisiyatif” (initiative populaire) liberal demokrasinin sınırlarını zorlayabilir mi?

Bu araştırmada modern doğrudan demokrasi, İsviçre’de 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen referandumlar üzerinden incelenecektir, zira doğrudan demokrasinin modern dünyadaki uygulanabilirliğini test edebilmek için İsviçre’nin iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. En gelişkin modern doğrudan katılım mekanizmalarını geliştirdiği göz önünde bulundurulduğunda, İsviçre’nin doğrudan politik katılımın niteliklerinin tartışılmasını mümkün kılan uygun bir zemin oluşturduğu söylenebilir, uygulamadaki doğrudan demokrasi mekanizmalarının ölçülebileceği canlı ve araştırma sahasında kaynağa kolayca ulaşılabilen bir örnektir.

Doğrudan demokrasi tartışmalarında İsviçre vatandaşının anayasal değişiklik önerisini 100.000 kişinin imzasıyla halkoylamasına sunabilme hakkı, ya da halk girişimi, oldukça yenilikçi ve “doğrudan” bir örnek olarak ele alınmaktadır. Ancak bu girişimler ve halkoylamaları ile ilgili uygulamada neler konuşulduğu, tarafların görüşleri, merkezi hükümetin belirleyiciliği ve üzerine yapılan tartışmalar anlamında bir araştırmaya ihtiyaç duyulduğu düşünülmüştür. Bu yüzden İsviçre’de son sekiz yılda gerçekleştirilen doğrudan katılım formlarından halkoylamaları bağlamında bir demokrasi tartışması yapmak amaçlanmaktadır.

Tez araştırmamızda modern doğrudan katılım uygulamalarını İsviçre örneği üzerinden incelemeyi böylece vatandaşın aktif politik katılımlarının modern imkanlarını ele almak amaçlanmaktadır. Bunun için bir sonraki bölümde öncelikle demokrasinin teorik boyutu tartışılacak, temsili demokrasi ve doğrudan demokrasi tanımlarına kısaca değinilecektir, böylece aynı zamanda birbirinden farklı demokrasi tanımlarının aslında her birinin temsil etrafında kurgulandığı görülecektir. Üçüncü bölümde bazı demokrasi eleştirilerine

değinilecektir, öncelikle temsili demokrasinin kapitalizmle ilişkisi Ellen Meiksins Wood'un demokrasi kuramından hareketle Atina'ya referansla incelenecektir. Temsilî demokrasinin liberalizmle ilişkisi tartışıldıktan sonra liberal hak kümeleri bağlamında demokrasi tartışması yapılacaktır. T. H. Marshall'ın çalışmalarından ilhamla, sosyal ve ekonomik haklarla ilişkisi tartışıldıktan sonra kimlik hakları bağlamında modern demokrasiye getirilen eleştiriler incelenecektir. Sonrasında da Joseph Schumpeter'in demokrasi kuramında, demokrasinin kurgulanışı gereği aslında beraberinde nasıl handikapları getirdiğine değinilerek araştırmanın eleştirel demokrasi okumalarından oluşan teorik bölümünün sonuna gelinecektir.

Araştırmanın teorik altyapısının egzersizinin yapılacağı dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde doğrudan demokrasinin modern dünyadaki uygulanış biçimini incelemek adına İsviçre örneğine geçilecektir. Öncelikle İsviçre'de bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmış modern politik katılım mekanizmalarına değinilecektir. Hemen her ülkede bir vatandaşlık hakkı olan genel seçimlere ek olarak İsviçre'deki halkoylaması ve halk girişimi kavramları tanımlanacaktır. Bu kavramların kitap üzerindeki tanımlamaları aşılıarak vaka çalışmasına geçilecek, 2011-2018 yılları arasında İsviçre'de gerçekleştirilen halkoylamaları ve politik girişimler, başlıkları, politika alanları, oy sonuçları ve türlerine göre sınıflandırılacaktır. Ardından mali politikalar, askeri politikalar ve göç politikalarıyla ilgili çarpıcı değişiklikleri öngören halk girişimlerinden 7 örnek vaka incelenecektir. Tümü reddedilen vaka halk girişimleri, İsviçre Federal Konseyi tarafından resmi gazetede yayımlanan tavsiye mektupları ve basına yansıyan tartışmalara da değinilerek analiz edilecektir.

Sonuç bölümünde ise İsviçre'de gerçekleştirilen referandumlar bağlamında aslında İsviçre'nin yenilikçi doğrudan katılım mekanizmalarını geliştirmekle birlikte temsili hükümetin esas karar verici olduğu iddia edilecektir. Atina doğrudan demokrasisiyle arasındaki benzerlik ve farkların da analizi yapılarak, federal hükümetin yönlendiriciliği ve devlet ile toplum arasındaki ilişkinin aslında herhangi bir temsili demokrasiye benzer biçimde kurgulandığını da içeren bir dizi çıkarımda bulunulacaktır.

2. DEMOKRASİ NEDİR?

2.1 Demokrasi için bir tanım arayışı

Demokrasi kavramı yüzyıllarca yıldır olduğu gibi bugün de çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Kısa bir literatür taramasıyla demokrasinin yerine geçtiği çeşitli anlamları şu şekilde sıralayabiliriz: Siyasal rejim, siyasal katılım biçimi, temsiliyet, genel seçim, yerel seçim, meclis, herhangi bir oylama, kuvvetler ayrılığı, temsili katılım, kapitalizm, serbest piyasa ekonomisi, referandum vb... Bu kavramların hepsi birden demokrasi olabilir mi? Yoksa bu kavramları siyasal katılım mekanizmalarının tarihselliğine odaklanarak demokrasi kavramının uğradığı ve sahiplenildiği çeşitli alanlar olarak mı yorumlamalıyız? Demokrasinin söylem düzeyindeki karşılığını bir yana bırakırsak demokrasi nedir? İlk olarak sözlük anlamlarına bakalım:

Demokrasi kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (TDK) “halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, el erki, demokratlık”³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Oxford Sözlüğü'ndeki demokrasi tanımı “Genelde seçilmiş temsilciler aracılığıyla tüm nüfusun veya bir devletin tüm uygun üyelerinin bir hükümet sistemi”⁴, Larousse Sözlüğü'ndeki tanıma göre ise demokrasi, “Siyasi sistem, egemenliğin halktan zuhur bulduğu hükümet şekli”dir.⁵

Demokrasi kavramını siyasal düşünceler tarihine girişi Antik Yunan'la başlar. Kavramın etimolojik kökeni *halk* yani “Demos” ve *iktidar* yani “Kratos” sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır.⁶ Yukarıdaki tanımlara göre demokrasi kavramının sözlük anlamını kabaca “halk egemenliğine dayanan yönetim biçimi” olarak tanımlayabiliriz. Halk egemenliğine dayanan yönetim biçimini demokrasi yapan unsurların başında kurumlar ve mekanizmalar

³ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, WwW.Tdk.Gov.Tr [23 Mart 2018]

⁴ Oxford Dictionary, WwW.Oxforddictionaries.Com, [23 Mart 2018]

⁵ Larousse Dictionnaire De Français, WwW.Larousse.Fr, [23 Mart 2018]

⁶ Simon Hornblower, Antony Spawforth, Esther Eidinow.”Athenian Democracy”, **The Oxford Companion To Classical Civilization**, New York: Oxford University Press, 232.

gelmektedir. Bunlar halkın politikaya katılımını sağlayan meclis gibi yapılar, hukuk sistemi, demokratik prosedürler, politikaya katılım biçimlerinin belirlenmesi olabilir. Ancak daha spesifik bir tanım için demokrasinin tanımı olan halk egemenliğinin nasıl kurgulandığının incelenmesi gerekmektedir. Egemen halkın hangi halk olduğu nasıl belirlenmektedir? Genelde çoğunluk olmak egemen olmak için yeterli bir sebep olabilir, genel seçimler aracılığıyla seçilen parlamenterler ya da başkan dahil iktidardaki temsilcilerin halkın egemenliğini yansıttığı kabul edilir. Sosyal bilimler literatüründe demokrasi ile ilgili farklı kategorizasyonlar halk egemenliğini başka şekillerde tanımlamak ihtiyacından ortaya çıkmaktadır, halk egemenliği gibi soyut bir kavramın normatif ve/veya ampirik tariflerini yapma hedefiyle pek çok demokrasi tanımına rastlamaktayız. Bunların hepsi birden demokrasinin tanımı olmayabilir, nitekim her biri halk egemenliğinin başka bir yorumudur. Bir sonraki bölümde bu tariflerden anaakım olan demokrasi biçimlerine değineceğiz. Demokrasiyi bir “halk egemenliği tarifi” olarak ele alarak halk egemenliğinin hangi politik katılım türleriyle uygulandığını incelemek için kategorizasyonları sınırlayarak doğrudan ve temsili demokrasi biçimlerini inceleyeceğiz.

2.2. Demokrasi biçimleri: Doğrudan demokrasi vs. Temsili demokrasi

2.2.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi, Antik Yunan Coğrafyası’ndaki “polis” ya da *şehir devletleri*’nde benimsenmiş bir siyasal katılım formudur, halkın iktidarı anlamına gelmektedir.⁷ Halkın iktidarı kavramı günümüzde birbirinden çeşitli katılım biçimlerini nitelemek için kullanılıyor olsa da bu mefhumu bilgi dağarcığımıza katan Antik Yunan döneminde *polis* nüfusunun tarihselliğinde ele alındığı takdirde şekli ve şemali belli olan bir siyasal sisteme işaret etmektedir. Özetle vatandaşın doğrudan en üst karar alma mekanizmasında bulunması ve bizzat politika yapma hakkının olmasıdır. 250.000 kişilik nüfusuyla Atina, tamamen yetişkin erkeklerden oluşan 30.000 kişilik vatandaş

⁷ Cynthia Farrar, “Ancient Greek Political Theory As A Response To Democracy”, John Dunn, Editör, **Democracy: The Unfinished Journey**, New York: Oxford University Press, 1992.

ev sahipliği yapıyordu,⁸ buna ek olarak yaklaşık 40.000 yerleşik yabancı (*metik*) yaşayan Atina'da başlıca karar alma yapıları aşağıdaki gibidir:

Meclis / Ekklesia: Atina demokrasisinde tüm nüfusu ilgilendiren merkezi toplantıların yeri meclis (*ekklesia*) idi. Modern parlamentonun aksine, meclis üyeleri seçilerek değil vatandaşlık hakkı olarak parlamenter olabiliyorlardı. Dolayısıyla Atina'daki meclise modern dünyadaki gibi seçim ve temsil kanalıyla değil, doğrudan bir katılım vardı: 20 yaşın üzerindeki herhangi bir yetişkin erkek vatandaş katılabilirdi, bunu yapmak bir görevdi.⁹

Konsey / Boule: Atina'nın yürütme konseyidir. Önemli görevler arasında Ekklesia'daki tartışma ve onay için müzakereleri hazırlamak, aynı zamanda ekonomiyi yönetmek, filonun ve süvarilerin bakımını denetlemek, sulh hakimiyetinin uygunluğunu değerlendirmek, askeri konularda generallere tavsiyelerde bulunmak ve Ekklesia tarafından acil durumlarda yetkilendirilmeyle karar almak vardır.¹⁰

Mahkeme: Atina'daki yargı da tıpkı *ekklesia* ve *boule*'deki gibi vatandaşların katılımıyla işlemekteydi. 30 yaş ve üstü tüm Atinalılar yargıdaki yerini jüri olarak alabilir, yargılama süreçlerinin karar mekanizmalarının içinde yer alabilme imkanına sahipti¹¹

Doğrudan demokrasinin Atina'daki pratiklerinin anlaşılmasıyla ilgili John Dunn 3 farklı engele dikkat çeker.¹² Birincisi dönemde geçen politikaların değerlendirilmesinde iki zaman arasındaki sosyolojik farklılıklardır. İkincisi, günümüze kadar ulaşan metinlerin son derece münferit olması, detaylı ve tanımlayıcı kaynaklar olmamasıdır. Zaten az olan metinlerin çoğu trajedi ve komedilerin gölgesindedir, her biri Atina demokrasisi üzerine kendi tasvirlerini dayatmakta ve günümüzde tanımlanması zor saiklerle yapmaktadır. Üçüncüsü ise modern devlet ve Atina demokrasisi arasındaki hem üretim biçimi hem siyasal katılım araçları hem de farklı sosyolojiye rağmen süregelen “isimsel”

⁸ Mogens Herman Hansen, **The Athenian Democracy in The Age. Of Demosthenes: Structure, Principles, And Ideology**, Norman: University Of Oklahoma Press, 1999, 90-94.

⁹ John Torley, **Athenien Democracy**, Londra: Routledge, 2005, 32.

¹⁰ John Torley, **age**.

¹¹ D. M. Macdowell, **The Law in Classical Athens**, Ithaca: Cornell University Press, 1978, 36.

¹² John Dunn, **Halkın Özgürlüğü**, Çev. Akin Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

benzerliğin yanıltıcılığıdır. “Geçmişte günümüze çoğu kez büyük bir dirilikle seyahat eden şey değerli görülen ve hedeflenen kavramlar ile bu kavramların temelinde nasıl ve neden hareket edildiğidir.”¹³

2.2.2. Temsili Demokrasi

Temsilî demokrasi, kısaca vatandaşların siyasi haklarını temsilciler aracılığıyla kullandıkları bir demokrasi modelidir. Modern ulusa ait olan egemenliğin, milletin düzenli olarak belirli periyotlar için seçtiği temsilciler aracılığı ile kullanıldığı demokrasi türüdür.¹⁴ Temsili demokraside seçim temel araçtır ve dört temel özelliği vardır: (a) halkın egemenliğinin seçilmiş temsilciler aracılığıyla açığa çıkması; (b) serbest bir yetki ilişkisi olarak temsilin kullanılması; (c) temsilciler tarafından halk adına hareket etmeyi sağlayacak seçim mekanizmaları; ve (d) temsil mekanizmasını politik eşitliğin önemli bir unsuru olarak temellendiren evrensel imtiyaz.¹⁵ Temsili demokrasi, aşağıdaki alt başlıklarda görüleceği üzere halk egemenliğinin temsil edilmesinin uygulama biçimlerine göre farklı kategoriler halinde ele alınmaktadır.

2.2.2.1 Parlamenter Demokrasi

Parlamenter demokrasi, modern dünyadaki siyasi rejimler arasında en yaygın olanıdır. Genel seçimler aracılığıyla seçilen parlamenter temsilciler hükümet ile yakın bir ilişki içindedir; hükümet genelde parlamentonun çoğunluğundan çıkar ve parlamento çoğunluğu kendi çıkarları gereği hükümetin istikrarına ve devamının temini için çalışır. 18. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl arasında şekillenen ve günümüzde de karakteristikleri devam eden parlamenter demokraside muhalefet liderinin üzerine önemli bir rol yüklenir.¹⁶ Çünkü pratikte hükümet, aynı zamanda kendisini destekleyen meclis çoğunluğunu da içermektedir. Stefanni’ye göre parlamenter sistemin nitelikleri (i) hükümetin düşürülebilmesi ve (ii) çifte yürütmedir.

2.2.2.2 Başkanlık Demokrasisi

¹³ John Dunn, **a.g.e.**

¹⁴ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2013, 20. Baskı.

¹⁵ Nadia Urbinati, “Representative Democracy And Its Critics”, **The Future Of Representative Democracy**, New York: Cambridge University Press, 2011, 23-49.

¹⁶ Arend Lijphart, **Demokrasi Modelleri**, Çev. Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun, İstanbul: İthaki Yayınları, 1992.

En önemli örneği ABD'dir. Parlamenter sistemde görülen hükümet ve meclis çoğunluğu arasındaki yakın ilişki burada görülmeyebilir ve hükümetin görevini ciddi bir şekilde kötüye kullanıldığı tespit edilse bile siyasi nedenlerle görevinden alamaz. Parlamentodaki çoğunluk ilişkilerine rağmen başkan desteklemeyebilir ve başkanın muhalefet partisinin çoğunlukta olduğu bir meclisle karşı karşıya kalması mümkündür.¹⁷ Parlamenter demokraside olduğu gibi üzerine önemli bir rol yüklenmiş bir muhalefet lideri yoktur. Yasama ve yürütme tamamen ayrıdır, hükümet tek kişiden oluşmaktadır, başkanın ve parlamentonun birbirlerini fesih hakları yoktur, zayıf parti disiplini vardır.¹⁸

2.2.2.3. Müzakereci Demokrasi

20. yüzyılın en ünlü düşünürlerinden biri olan Jürgen Habermas tarafından geliştirilen bir demokrasi kuramıdır. Bireylerin birbirleriyle konuşma ve birbirini anlama konusundaki niyet ve isteklerini veri olarak alır.¹⁹ Devlet tarafından hali hazırda kurulu olan karar alma mekanizmalarına sivil toplumun ve bireyin katılımını öngören bir demokrasi modelidir. Çatışma çözümü için ilgili yapı ve kurumların oluşturulması yoluyla talep ve isteklerin sonuca ulaştırılmasını sağlayacak mekanizmaların kurulmasını öngörür. Eski Atina Demokrasi'sinde olduğu gibi yurttaşın *oy veren seçmen* yerine *özne* olarak ele alır ve karar alma mekanizmalarının katılımcı bir şekilde öznel arası iletişim yoluyla sürdürülmesi gerektiğini savunur. Günümüzde müzakereci demokrasi örneği olarak sunulabilecek somut bir örnek olmasa da, bazı bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının devletin karar alma süreçlerindeki etkisinin bir nevi müzakereci demokrasi pratiği olarak ele almak mümkündür.

2.2.2.4. Oydaşmacı Demokrasi

Modern toplumlardaki demokrasilerde çoğunluğun azınlığa üstünlük sağlamasındaki iç çatışma ihtimaline karşı oydaşmacı demokrasi çoğunluk olmayan toplumsal grupların da karar alma mekanizmalarında bulunmalarını öngören bir demokrasi modelidir. Bu anlamda klasik anlamıyla çoğulcu demokrasinin eleştirel bir okumasıdır. Azınlık temsiliyetinin güçlendirilmesi, nisbi

¹⁷ Manfred Schmidt, **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev. M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları, 2002.

¹⁸ Manfred Schmidt, **age**.

¹⁹ Cengiz Çağla, **Merak Edenler İçin Demokrasi**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.

temsil, güçlü yerinden yönetim, dengeli iki meclislilik, çok partililik gibi unsurların desteklenmesiyle daha oydaşmacı bir modelin oluşturulması gerektiğini savunur.

2.3. Yorumlar

Günümüzde demokrasi olarak nitelenen birbirinden farklı siyasal katılım biçimlerinin hepsindeki ortak özellik temsil mekanizmasıdır. İki bin yıldan fazla bir süre önce tüm detaylarıyla belli olan bir siyasal katılım biçimiyken ve tanımı Eski Yunan'da basitçe "halkın yönetimi" olan bu kavram bugün bambaşka anlamlara gelmekte bambaşka sıfatlarla tamlama halini almaktadır: sosyal demokrasi, çoğulcu demokrasi, oydaşmacı demokrasi gibi. Ya da Michael Saward'ın işaret ettiği üzere demokrasinin teknik olarak kullanıldığı kategorizasyonlar dışında da üzerine pek çok anlam atfedildiğini görmekteyiz:

- *"İyi ve ahlaklı bir siyasal sistem*
- *Mümkün olan en iyi siyasal sistem*
- *Ulusal çıkarı savunmak*
- *Bir hayal kırıklığı bir aldatmaca*
- *Yapılması gereken*
- *Doğru olduğunu düşündüğümüz şey*
- *Oyların sayımı*
- *Oyların değeri*
- *Seçmenlerin yeterli katılımı*
- *Özel ya da adaletsizce desteklenen çıkarlara karşı çıkmak*
- *Siyasal olarak yapılması gereken*
- *Halkın tercihinin dolaylı olarak belirlenmesi*
- *Siyasetlerin halkın tercihiyle belirlenmesi*
- *Yerelcilik, yerel kimliklerin öne çıkması*
- *Halkın kolektif olarak kendini yönetmesi*
- *Gündemin sadece ticari kaygılarla belirlenmesi*
- *Halkın sesi*
- *Uygun işlemler süreci*
- *Çoğunluğun iradesi*
- *Bugün, şu anda burada bu tarihsel düzen içinde siyasal olarak yaptığımız şeyler."*²⁰

Demokrasinin kategorileri, üzerine yüklenen anlamları bir kenara bırakırsak hepsi birden temsil ve halk egemenliği nosyonlarını içermekle beraber, siyasal katılım ve temsil mekanizmasının farklılıklarına göre oluşturulan kategorilerdir. Demokrasilerin kategorizasyonu teorisyenler arasında farklılık

²⁰ Cengiz Çağla, age.

gösterebilmektedir. Örneğin modern demokrasi kuramcılarından Anthony Birch²¹ modern demokrasi biçimlerini Amerikan demokrasisi ve Parlamenter demokrasi olmak üzere 2 farklı başlıkta ele almıştır. Arendt Lijphart ise modern demokrasi kuramlarını otuz altı ülke bazında incelediği çalışmasında²² siyasal kültür, siyasal partiler, çıkar grupları, kuvvetler ayrılığı, seçim sistemleri, anayasalar, kabineler vs. gibi farklı modern yapılara odaklanmak suretiyle sınıflandırmıştır. Robert Dahl demokrasi yerine poliarşi kelimesini ortaya atmıştır ve mevcut modern siyasal rejimlerin demokrasi ile diktatörlük arasında bir yerde, poliarşi olarak adlandırılabilirliğini ifade etmiştir.²³ Jürgen Habermas demokrasinin üç normatif modeli bulunduğunu ne sürmüştür ve bu modelleri liberal demokrasi, cumhuriyetçi demokrasi ve müzakereci demokrasi olarak sınıflandırmıştır.²⁴ Dolayısıyla tıpkı Robert Dahl'ın *poliarşi* kavramıyla yaptığı gibi demokrasi kuramlarına yenisini eklemiş ve *müzakereci demokrasi*'yi tarif etmiştir. Manfred Schmidt "Demokrasi Kuramlarına Giriş" kitabında demokrasi kuramlarını Max Weber, Schumpeter, Anthony Downs gibi düşünürler bazında incelemiş ve ardından uygulamadaki demokrasileri karşılaştırarak yarışmacı demokrasi, ortaklaşmacı demokrasi, çoğunluk demokrasisi, oydaşmacı demokrasi, doğrudan demokrasi olarak adlandırılan farklı siyasal katılım formlarını incelemiştir. Oldukça zengin olan ve demokrasi kuramları araştırmacıları için pek çok kaynak bulunabilecek demokrasi literatüründe yukarıda anılan kuramlardan farklı olarak modern demokrasiyi tarihsel özgüllüğünde değerlendiren John Dunn, Joseph Schumpeter ve Ellen Meiksins Wood gibi kuramcılarının çalışmaları bazında inceleyeceğiz.

²¹ Anthony Birch, **The Concepts And Theories Of Modern Democracy**, New York: Routledge, 2007.

²² Arend Lijphart, **age**.

²³ Robert A. Dahl, **Polyarchy Participation And Opposition**. New Haven: Yale University Press, 1971.

²⁴ Jürgen Habermas, **İletişimsel Eylem Kuramı**, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1981.

3. BAZI LİBERAL DEMOKRASİ ELEŞTİRİLERİ

3.1 Ellen Wood: Demokrasi Ve Ekonomik Alan

Ellen Wood, “Kapitalizm Demokrasi’ye Karşı”²⁵ adlı çalışmasında Antik Yunan tarzı doğrudan demokrasi ile modern liberal demokrasi arasındaki farkı üretim ilişkileri bağlamında tarihsel özgüllükleriyle ilişkilendirerek ele almıştır. Wood, kapitalist sistemdeki vatandaşlık konseptinin sınıfsal konumdan tamamen ayrı oluşuna, başka bir deyişle, ekonomik alan ile siyasal alanın tamamen ayrı iki bağlam olarak dizayn edilmesine dikkat çeker. Ona göre modern yurttaşlık iktisadi konuma bağlı olmadığı için siyasal eşitliğin sınıfsal eşitsizliğe bir etkisi yoktur. Gerçekten de kapitalizmin üç yüz yıllık tarihine bakıldığında yurttaşlığın iktisadî ilişkilerdeki önemi azaldığı ölçüde siyasal hakların kapsamının da arttığı görülmektedir.

Wood, Atina’da bu durumun tam tersinin görüldüğünü ileri sürer. Ona göre Atina’daki yurttaşlık haklarının günümüz sisteminin aksine doğrudan iktisadî sonuçları vardır. Modern kapitalist demokraside de Atina tarzı demokrasi biçiminde de üreticiler siyasal haklarından mahrum değildirler. Her ne kadar iki sistemde de yurttaşlık kimliği toplumsal iktisadi konumdan ayrı tutulmuş durumda olsa da Atina örneğinin aksine modern kapitalist toplumda üreticiler siyasi konumlarından tamamen bağımsız olarak iktisadi zorlamalara tabiidir. Atina yurttaşının hiç bir ölümlüye itaat borcu yoktur ve angarya, kira, vergi gibi bir yükümlülükten muaftır. Wood’a göre Atina yurttaşı herhangi bir iktisadi zorunlulukla karşı karşıya olmadığından modern liberal sistemdekinin aksine siyasi eşitlik, toplumsal ve iktisadi eşitsizlikle bir arada var olmamış; büyük ölçüde bu eşitsizliği düzeltmiştir.²⁶

Wood, biçimsel demokrasi olarak tanımladığı modern liberal demokrasinin liberalizm ile birlikte tanımlanmasının tamamıyla kapitalizme özgü toplumsal ilişkiler bağlamında ortaya çıktığını iddia eder. Doğrudan demokrasi için ise bu ifadesiyle paralel bir şekilde dolaylı bir nedensellik kurar ve şöyle der:

²⁵ Ellen Meiksins Wood, **Kapitalizm Demokrasiye Karşı**, İstanbul: Yordam Kitap, 2016.

²⁶ Ellen Meiksins Wood, **age.**

“Kapitalizme özgü toplumsal ilişkiler demokrasiyi hem ilerletmiş, hem de kesin bir biçimde kısıtlamıştır; kapitalizme en büyük meydan okuyuş da, demokrasinin kendisine çizilen dar sınırların dışına genişletilmesi olurdu. İşte bu noktada, ‘demokrasi’nin, sosyalizm ile eşanlamlı hale geldiği öne sürülebilir.”²⁷ Wood’un tırnak içinde belirttiği *demokrasi*’nin liberal temsili demokrasi olmadığı dolayısıyla temsil mekanizmasını aşan, ekonomik eşitsizliklerin de giderilmesini öngören bir demokrasi tarifi yaptığını söyleyebiliriz.

Bu noktada Wood’un Atina tarzı demokrasiye dair çıkarımlarına değinmekte fayda var. Demokrasinin emeğin konumuna ilişkin etkisini tartıştığı 6. ve 7. Bölümlerde Wood öncelikle Atina Demokrasi’sine dair yapılan çalışmaların daha çok köle sistemini vurguladığını, ve özgür işgücünün üretimdeki etkisinin ihmal edildiğini savunur. Her ne kadar bu bölümlerin ilk paragraflarında üretim ilişkilerindeki köle emeğine dair kimi tespitler yapsa da Wood, çalışmasının ilerleyen bölümlerinde Atina’daki üreticiyi talihsiz bir biçimde köylü yurttaş indirger:

*“Yunan polis’i, yöneticiler ve üreticiler ve özellikle artı-ürüne el koyan devlet ve tabi köylü toplulukları katmanlarından oluşan genel kalıptan bir kopuştur. Özellikle Atina demokrasisinde, üreticinin yurttaşlar topluluğunun üyesi olması, onu olağanüstü biçimde borç, toprak köleliği ya da vergi gibi geleneksel sömürü biçimlerinden koruyordu.”*²⁸

*“... Atina demokrasisi köylüleri yurttaş dönüştürerek, yönetenler ile üretenler arasındaki yılların karışıklığını yok etme etkisi yapmıştır.”*²⁹

Wood’un bu ifadeleriyle düştüğü en önemli yanılgı üretici sınıfın tamamının politika yaptığı ifadesidir. Wood, üretici sınıfı köylü yurttaş indirger, köylü-yurttaşın artı ürününe herhangi siyasal ya da iktisadî bir unsurla el koyulmamasının tarihsel otantikliğine odaklanarak Atina nüfusunun yaklaşık %30’unu oluşturan köle nüfusunun üretimdeki hayatî etkisini yok sayar. Dolayısıyla Atina yurttaşının kira, angarya vs. Gibi yükümlülüklerden muaf olmasını köle emeğinin belirleyiciliğine atıf yapmadan Atina Demokrasisinin ulviliğine yorar. Atina’daki zengin yurttaşlar köylü-yurttaşın artı-ürününe el

²⁷ Ellen Meiksins Wood, *age.*, 128.

²⁸ Ellen Meiksins Wood, *age.*, 221.

²⁹ Ellen Meiksins Wood, *age.*, 239.

koymuyor olabilir ancak köleler dahil 250.000 kişilik nüfusun³⁰ 150.000'i kölelerden oluşurken Wood'un üretici sınıfı köylü-yurttaşla indirgemesi ve üretici sınıfın artı emeğine el koyulmadığı iddiası sorgulanması gereken bir ifadedir.

Atina'daki biçimin aslında ideal bir demokrasi pratiği olmadığı ve köle gücünün üretimdeki başat önemi yüzünden üretim biçiminde artı-ürüne el koymanın Wood'un köylü-yurttaşlar vurgusuyla iddia ettiğinin aksine aktif bir sömürü faaliyeti olduğu iddia edilebilir. Wood her ne kadar kapsamlı bir biçimde bu konuyu ele almış ve kendi içinde oldukça tutarlı bir çalışma yapmış olsa da "köylü-yurttaşlar" olarak belirttiği üretici sınıfın köle emeği olmadan ele alınması bakımından eksik olduğunu söyleyebiliriz.

3.2 T.H. Marshall ve Hak kümeleri

T.H. Marshall, İngiltere'de vatandaşlık konseptinin değişimine paralel olarak hak kümelerinin de değiştiğini iddia eder ve bu hakları (i) sivil, (ii) siyasal, (iii) sosyal haklar olmak üzere üçe ayırır.³¹ Bu haklar elde edildikçe vatandaşlık konsepti de değişime uğrar, birbiriyle çelişen yanları ortaya çıkar. Bu çelişkiler devlet ve toplumun ayrılmış olduğu modern dünyada siyaset ve ekonominin ayrı alanlar olarak ve farklı prensip dizilerini içerecek şekilde kurgulanması, üstüne üstlük bu prensip dizilerinin birbiriyle çelişiyor olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Yurttaşlık alanında eşitlik var iken ekonomik alanda eşitsizlik esastır; Wood'a göre modern liberal demokrasi bu eşitsizliğe uygun olan, onu devam ettirecek bir sistemdir.³² Dolayısıyla modern devlet, sömürü ilişkileri ve eşitsizliğin kaynağı olan kapitalizm ile ekonomik yapının işleyişinin bir ürünüdür. Devlet, toplumdaki eşitsizliğe rağmen bütün vatandaşların eşit olduğunu iddia ediyor ve kapitalist ilişkilerin devamını sağlıyorsa belli bir sınıfın hizmetinde olduğu sonucuna varılabilir. Wood'un kapitalizm ve demokrasi arasında kurduğu bu ilişki, haklar kümesi penceresinden bakıldığında daha açık görülecektir.

³⁰ Hansen, AGE., . 90-94.

³¹ T. H. Marshall, "Yurttaşlık Ve Toplumsal Sınıflar", Ed. T.H. Marshall-Tom Bottomore, *Yurttaşlık Ve Toplumsal Sınıflar*, Çev. Ayhan Kaya, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, Ss.1-56, S. 5.

³² Ellen Meiksins Wood, *age.*, 276.

Marshall'ın ilk hak kümesi olarak ele aldığı sivil haklar; sözleşme hakkı, özel mülkiyet hakkı, seyahat etme hakkı gibi haklardan oluşur.³³ Dolayısıyla aslında özel mülkiyet sahibi olmayan bir kişi için sivil hakların çok hayati olmadığı anlaşılabilir: Özel mülkiyet sahibi olmayan kişinin özel mülkiyet hakkı olmasının hayati bir değeri yoktur. Kapitalist tüccar sermayesini satabilmek için seyahat etme ihtiyacı duyar, sözleşme yapar ve bu haklar devletin koruması altındadır, kapitalist tüccar olmayan mülksüz bir vatandaşın sözleşme hakkı ya da seyahat hakkı olmasının da hayati bir değeri yoktur. Sivil hakların gelişiminde kapitalist ilişkileri kolaylaştırıcı ve destekleyici etkisi göz önünde bulundurulduğunda denilebilir ki; sivil haklar, kapitalist ilişkilerin daha kolay devam ettirilmesini sağlar ve devlet eliyle garanti altına alınmıştır. Dolayısıyla siyasi hakların da ilk olarak neden özel mülkiyetli kişilere verildiği daha net görülmektedir; toplumda herkes vatandaş olsa da, mülksüzlerin siyasî hakları olmasının anlamı yoktur, mülksüzler sermaye ilişkilerinde taraf değillerdir, sorumlu vatandaş özel mülkiyet sahibi vatandaşdır.

20. Yüzyıl'da sermayenin talep ihtiyacı işçilerin ya da mülksüzlerin kapitalist ilişkilerde bir taraf olarak bulunmasını mümkün kılmıştır. Kapitalist ilişkilerdeki talep ihtiyacı sadece sermaye sahipleri arasında gerçekleştirilebilecek bir münasebet olmadığı için işçi sınıfının siyasal hakları, hemen ardından da sosyal hakları elde etmesiyle, ki bu iki hak kümesi birbirine içkin olarak gelişmiştir. 20. Yüzyıl'ın ortalarındaki refah devleti döneminde işçi sınıfının ekonomik olarak eskiye oranla daha iyi bir durumda olduğu görülür. Bu noktada devlet daha önce üstlenmediği bir sorumluluğu üstlenir piyasaya karışmaması gerekirken; fiyat sınırı koymak, vatandaşın iktisadî hayatına karışmak, işsizlik maaşı bağlamak vs. kimi müdahalelerde bulunur. Aslında bu çelişki yalnızca sosyal hak kümesinin değil, kendisini bireye verdiği sayısız hakla tanımlayan liberal demokrasinin de bir çelişkisidir. Çünkü refah devleti tecrübesinde görüldüğü gibi liberal demokrasi, ekonomik alana müdahalede bulunmuştur ve bu liberalizmin doğasına aykırıdır. Ancak bu müdahalelerdeki önceliğin toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin önlenmesi değil, zaten var olan ve sistemin üzerine kurulduğu eşitsizliğin sömürü ilişkilerini sekteye uğratmamasını sağlamak için olduğunu 1980'li yıllara doğru yeniden

³³ T.H. Marshall, **age**, 6.

biçimlenen neoliberal politikalar bizlere hatırlatmıştır. Devlet piyasa için, piyasa kurallarına rağmen girdiği sosyal refah devleti formundan yavaşça sıyrılmaya başlamıştır. Sınıfından bağımsız olarak her vatandaşın sivil, sosyal ve ekonomik haklardan eşit şekilde yararlanabilmesi öngörülüyor olsa da uygulama bu ideal kurgudan çok daha serttir. Sözgelimi, eğitim hayatına başlayan çocukların tümü eğitim hakkına sahip olsa da hepsi aynı eğitimi almaz, her vatandaşın çalışma hakkı olsa da kadın işsizliği daha yüksektir.

Marshall, yurttaşlık haklarının toplumsal eşitsizliğin üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Normatif bir çözüm önerisi olarak da yine devlet eliyle yapılacak düzenlemelere odaklandığı görülmektedir. Wood, toplumsal eşitsizliğin kaynağını sorunsallaştırmış ve konuya farklı bir perspektiften bakmıştır; ona göre sistem zaten eşitsizlik üzerine kurulmuştur. Kapitalizm, Atina tarzı demokrasinin yeniden tanımlanmasını ve liberalizme indirgenmesini olanaklı hale getirmiştir.³⁴ Marshall ve Wood'un en büyük ortak özelliği ise ikisinin de yurttaşlık alanında eşitlik varken ekonomi alanında eşitsizlik olduğu tespitini kabul ederek bu noktadan hareket etmeleridir.

Liberal demokrasi, 18. Yüzyıl'dan günümüze kadar vatandaşlık haklarının küçük bir gruptan artık "ulus" çatısı altında birleşmiş olan toplumun bütününe kapsayacak şekilde evrelerden geçmiştir. Bu evreleri T.H. Marshall İngiltere örneğinden yola çıkarak (i) sivil, (ii) siyasal, (iii) sosyal haklar olmak üzere üçe ayırmıştır.³⁵ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte liberal demokrasinin rüştünü ispat ettiği ve tam anlamıyla evrensel bir sistem olduğu iddia edilmiş olsa da, etnik ve din temelli bölgesel ve iç savaşların³⁶ devam etmesi, liberal demokrasinin içinde barındırdığı çelişkileri tüm dünya kamuoyuna acı bir biçimde hatırlatmıştır. Yani liberal demokrasi önceki dönemlerde nasıl sivil haklar konseptinde mülksüzlerle, siyasal haklar konseptinde kadınlar ve işçi sınıfıyla, sosyal haklar konseptinde işsiz ve yoksul kesimle uzlaşmışsa; 1990'lı yıllardan beri de kimlik hakları konseptinde dinsel, etno-kültürel, cinsel gibi çeşitli farklılık talepleriyle uzlaşma sürecinden geçmektedir.

³⁴ Ellen M. Wood, *age*, 275.

³⁵ T. H. Marshall, *age*, 5.

³⁶ Bosna Hersek'teki İç Savaş Ve Etnik Soykırım, Rusya-Çeçenistan Savaşı, Türkiye'de PKK Hareketi Ve Siyasal İslamın Yükselmesi vb.

3.3. Demokrasi ve kimlik hakları

Bu bölümde demokrasi teorisini kimlik hakları bağlamında tartışan bazı düşünürlerin görüşleri tartışılacaktır. Öncelikle tanınmanın bir insan ihtiyacı olduğu ve bunun insan haysiyetiyle doğrudan ilişkili olduğu noktasından hareket eden Charles Taylor ile başlayalım. Bu argümanı yaparken otantik kimliğin varoluşsal, insanın özünde doğuştan var olan bir özellik (authenticity/otantiklik) olduğunu savunur.³⁷ Bireyin bu özelliğinden yola çıkarak otantiklik mefhumunu bu kez topluma uyarlar ve toplulukların kendi “otantikliklerini” ayrı bir kültür olarak ifade etme haklarının olması gerektiğini söyler. Taylor’ın insanların özleri itibarıyla “kimlikli” olarak dünyaya geldiklerini iddia ederek bireyin toplum tarafından şekillendiğini göz ardı etmesi ve iddia ettiği bireysel otantikliği doğrudan toplumsal boyutta ele almasındaki metodolojik hata bir kenara bırakıldığında; alternatif örgütlenme modelinin, belli sınırlar içinde özellikleri tanımlanmış kimlik grupları oluşturup bu grupların çizilen sınırlarının tanınması olduğu anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde Bikhu Parekh de Taylor’da görülen komüniter-sosyolojik yaklaşımı izler. Liberalizmin birey vurgusunu Kuveyt, Suudi Arabistan, Bangladeş gibi devletlerdeki komüniter kültürel yapıya uygun olmadığı ve Batı’nın liberal değerlerini farklı kültürlerle empoze ettiği gerekçesiyle İslamcı bir perspektiften eleştirir. Bunun yanında Parekh, Taylor’dan farklı olarak liberalizmin kendine has bir kültürü olduğunu, liberalizmin demokrasi olmadan da var olabileceğini ve her toplumun kendi kültürünü yaşamasına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgular.³⁸ Eğer çoğunluk liberal değerleri değil, içinde bulunduğu grubun değerleriyle yaşamak istiyorsa bu talebe müdahale edilmemelidir, müdahale edilirse de çoğunluğun talebine uyulmadığı için bu anti-demokratik bir uygulama olur.³⁹ Dolayısıyla Parekh’in kültürel toplulukların kendi içlerinde homojen olduğunu varsaydığını ya da topluluk içindeki farklılıkları yadsıdığı görülmektedir.

³⁷ Charles Taylor, **The Ethics Of Authenticity**, Massachusetts: Harvard University Press, 1992.

³⁸ Bhikhu Parekh, “The Cultural Particularity Of Liberal Democracy,” **Political Studies**, Vol.40, 1992.

³⁹ Bikhu Parekh, **Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, İstanbul: Phoneix, 2002.

Buna karşılık Appiah, Cohen ve Gutmann, yukarıdaki düşünürlerin ele aldığı alternatif modellerde görülen *grup kimliklerinin bireysel kimliğin önüne geçmesi* durumunu eleştirirler. Öncelikle Appiah, bireyin kişisel özelliklerinden yola çıkılarak bir kimlik kategorisi sunulmasına ve Taylor'ın yaklaşımındaki "otantisite" argümanına karşıdır. Örneğin siyah bir birey sırf teni siyah olduğu için "siyahlar" grubuna hapsedilmemelidir, böyle bir kategorizasyon yapılmamalıdır. Yapıldığı takdirde insanlar belli kalıplar içinde hapsedilmiş olur, zira o kişinin siyah olmasına sosyolojik anlamlar yüklenir ve devlet tarafından sınırları belirlenir. Ayrıca kolektif kimliğin otantiklik argümanı ile desteklenmesi de Appiah'ın eleştirileri arasındadır. Çünkü Taylor bireyin otantikliğinin karar vericisinin yine kendisi olduğu noktasından yola çıkmışken, bu argümanı çokkültürlülük bağlamında bireysel özelliklerin görmezden gelindiği bir kolektiviteye atfeder, böylelikle kendi kendisiyle çelişmiş olur.

Taylor ve Parekh'in yaklaşımlarında görülen komünite vurgusu, Jean Cohen tarafından bireyin grubun kimliğiyle özdeşleştirildiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Cohen, (i) bireyin belli bir kalıp içinde tanımlanmasına ve (ii) kimliklerin sınırları belli olan net kategoriler olarak ele alınmasına itiraz eder. Buradaki birey vurgusu ile liberalizmin otonom birey tanımını birbirinden ayırmak gerekir.⁴⁰ Zira Cohen'e göre birey ne kendiliğinden (otantik) ne de komünitelerin belirlediği üzere şekillenir. Birey, sosyolojik olarak şekillenir; kültür belirleyicidir. Ancak aynı kültürde yaşayan insanların aynı kimliklere sahip olmadığını da belirtmek gerekir çünkü birey karar alma, kendi kişisel aktivitesini geliştirme, kimlikler arası geçişler sağlama ve hatta hiçbir kimliği benimsememe yetisine sahiptir.⁴¹ Birey, taraf olduğu ilişkiler içerisinde farklılaşabilir ve grup hakları bu geçişleri gözetmez. Böylelikle Cohen, mevcut özel-kamu ayrımını farklılaştırarak alternatif model olarak "özel yaşam hakkı"nı savunur. Cohen'e göre özel yaşam hakları her birey için karar özerkliğini, kendini belirlemeyi ve kendini gerçekleştirmeyi güvence altına almaktadır. Cohen'in özel yaşamın korunmasına yönelik temel standardı: *"Devletin veya üçüncü şahısların dayattığı, insanın özgürce onaylayıp*

⁴⁰ Jean Cohen, "Demokrasi, Farklılık Ve Özel Yaşam Hakkı", Ed. Seyla Benhabib, **Demokrasi Ve Farklılık**, WALD Yayınları, 1998, 268-309.

⁴¹ Jean Cojen, **age**.

benimsemeyeceği bir kimliğe sahip olmama hakkı”dır⁴². Kendi özel alanının sınırlarını oluşturma yetkisine sahip olan birey, bu sınırları değiştirme yetkisine de sahip olmalıdır.

Gutmann da Cohen ile benzer bir şekilde bireylerin kendi kimliklerini belirleme hakları olması gerektiğini savunmakla beraber; bireylerin belli ortak çıkarlar altında birleşip kamusal alanda seslerini duyurmak, ayrımcılığa karşı kolektif olarak hareket etmek, kendi grup kimliklerini muhafaza etmek adına gruplar oluşturmalarının -belli hakların kamusal konseptte müzakere edilmesini sağladığı için- gerekli olduğunu öne sürer. Bireyler özgürce örgütlenme ve ittifak kurma hakkına sahip olmalıdır. Ancak bireyler kendi içlerinde çeşitlilikleri barındırdıkları ve toplum içindeki günlük ilişkileri bakımından pek çok etkiye açık oldukları için “bireyleri bir kimlik grubuna bağlamak tiranlığın diğer adıdır.”⁴³. Kimlik haklarının demokrasideki yeri önemli olabilir ancak bu talep, bireylerin toplu olarak bir kimlik grubu altında ele alınmasıyla değil; bireysel hakların güçlendirilmesi, bireylerin de gerek gördükleri takdirde kendi özgür iradeleriyle ittifaklar kurması yoluyla gerçekleşir.

3.4. Schumpeter ve demokrasinin kendisi

Hak kümeleri genişleyip birey yeni haklarla donatıldıkça demokrasiye daha fazla yaklaşıldığı fikri oldukça yaygındır. Yukarıda ele alınan siyasal haklar, ekonomik haklar, sosyal haklar ve kimlik hakları bağlamında demokrasi, belli toplumlar yoluyla erişilebilecek ideal bir sistem olarak tahayyül edildiği takdirde -bu toplamı oluşturacak unsurların tam olarak ne olduğu hakkında fikir birliği olmasa da- bu hak taleplerinin belli ölçüde karşılık bulması “demokratikleşme” yolunda atılmış iyi bir adımın habercisi olabilir. Ya da halkın temsiliyetinin referandum gibi araçlarla artırılması, kadın kotası uygulamaları, koalisyon hükümetleri, yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, resmi çok dillilik, liyakat, hak ve hürriyetlerin güçlenmesini sağlayacak önlem ve düzenlemeler, yerel katılımın güçlendirilmesi gibi önlemler demokrasiye yaklaşıldığını gösterebilir. Ancak bu yaklaşım demokrasinin bir “amaç” ya da bir “ideal” olarak ele alındığında geçerlidir, yani asla ulaşılamayacak ebedi bir

⁴² Jean Cohen, *age*, 290.

⁴³ Amy Gutmann, *Identity In Democracy*, New Jersey: Princeton University Press, 2003, 192.

toplumsal barış ütopyasına yaklaşmayı içeren düzenlemelerden ibarettir. Örneğin Hollanda Bulgaristan'dan daha demokratiktir çünkü eşcinsel evlilik tanınmıştır, ya da Türkiye Arjantin'den kürtaj hakkı bağlamında daha demokratiktir gibi... Ancak demokrasiyi bir amaç, bir ideal olarak görmek yerine olduğu gibi gören Joseph Schumpeter'in düşünceleri bu noktada alışıldık demokrasi tartışmalarının dışındadır ve hala güncelliğini korumaktadır. Schumpeter, sıradışı bir şekilde modern liberal devletin demokrasiye atfettiği ulviliğin dışına çıkmıştır. Onun öne sürdüğü üzere demokrasi bir *amaç* olarak değil de *yöntem* olarak ele alındığında karşımıza bambaşka bir tablo çıkar.

Schumpeter, öncelikle Rousseau'nun ortaya attığı ve liberal demokrasinin temellerinden olan “ortak çıkar” ve “genel irade” kavramlarını eleştirir.⁴⁴

Liberal demokrasinin klasik söylemlerinden olan bağımsız rasyonel bireyin kendi çıkarını için değil de toplumun çıkarını gözettiği iddiası, Schumpeter'e göre gerçeği yansıtmaz. Herkes “ortak iyilik” için akıl yürütüyor olsa bile -ki birey öncelikli olarak kişisel çıkarlarını gözetir- insanlar için ortak iyiliğin farklı anlamları olabilir, dolayısıyla bu kavramın gerçek hayatta bir karşılığı yoktur. Öte yandan Schumpeter, liberalizmin bireye atfettiği rasyonalite kavramına da şüpheyle yaklaşır ve bireyin duygusal-ideolojik akımlara kapılabileceğini vurgular.

Schumpeter'e göre kapitalist sistemdeki rekabetçi ilişkiye benzer bir biçimde siyasetçiler arasında da iktidar için yürütülen bir güç yarışı vardır.⁴⁵ Benzer şekilde kapitalist reklamlar tüketiciyi nasıl etki altında bırakıyorsa aynı şey siyaset ve toplum ilişkisi için de geçerlidir. Örneğin seçim gezilerini ele alalım: Seçim kampanyaları, adı üzerinde seçimler yaklaştığı zaman siyasetçilerin daha fazla oy kazanmak için yürüttüğü kampanyalardır; siyasetçiler pek çok gruba hitap edecek şekilde vaatlerde bulunur, daha fazla vatandaşın güvenini elde etmek için yarışır. Tıpkı siyasetçiler gibi, sermaye sahipleri de daha fazla kâr elde edebilmek için reklamları kullanırlar, tüketici kitlesini genişletmek adına satmayı umdukları ürünün, tüketicinin önemli bir ihtiyacı olduğu algısını yaratacak şekilde reklamını yaparlar. İki alanda yürütülen kampanyanın en büyük ortak özelliği ise seçmenin/tüketicinin güvenini kazanmaktır.

⁴⁴ Schumpeter, **Kapitalizm, Sosyalizm Ve Demokrasi**, İstanbul: Phoenix, 2012.

⁴⁵ Schumpeter, **age**.

Siyasetçilerin yarışıyla ilgili örneğin bir ileri aşaması tıpkı kapitalist sistemdeki tekelleşmiş piyasa gibi siyasetin de tekelleşmesi, daha doğru bir kavramsallaştırmayla *totaliter* olmasıdır. Hannah Arendt de totalitarizm analizinde bu durumu ele alır ve tüm toplumun rızasını kazanan liderin bunu nasıl yaptığını, insanların nasıl böylesine derin bir etki altında bırakıldığını sorgular. Halbuki Schumpeter’e göre bu durum totaliter sistemlere özgü değildir, tıpkı her piyasanın tekelleşme potansiyeli bulunduğu gibi her demokrasi biçimi de totaliter olmaya gebedir. Nitekim Schumpeter’e göre toplum “reklam ve kampanyalar” sayesinde sürekli bir etki altındadır ve bağımsız değildir, siyasal iktidar hakimiyetinde olan devlet aygıtlarıyla bu propagandayı yürütme ve hatta toplumun algısını etkileme gücüne sahiptir. Bu etkinin belli mekanizmalar yoluyla, ideoloji ya da üstün bir toplumsal amaç gibi, tekelleşmesi mümkündür.

Schumpeter’in perspektifinden bakıldığında liberalizmin bireye atfettiği bütün güçlerin geçersiz olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan liberal demokrasi bireye atfettiği güçlere rağmen kendi koyduğu kuralların dışına çıkar, insan hakları askıya alınır, ihlal edilir, ya da kimi durumlarda “acil müdahale” gerekir ve demokratik prosedürler atlanabilir. Yani bireyin sahip olduğu bütün haklar, bizzat devlet tarafından işlevsiz hale gelebilir, ancak zaten demokrasinin kendisi devlete bu gücü vermektedir. Örneğin ifade özgürlüğü hakkı bireyin en temel haklarından biridir, ancak hangi ifadenin bu hak kapsamında olup olmadığının cevabını birey değil siyasileşmiş yargı verebilir. Devlet yapıları kendi düzenlemelerinde bile tutarsız ve çelişkili olabilirler. Bireyin sahip olduğu hakların tümü kimi durumlarda askıya alınabilir, hakların kapsama alanı devletin etkisi altındadır.

3.5 Doğrudan demokrasinin modern dünyada uygulanabilirliği

Atina tarzı demokrasi, polisteki vatandaşların yönetimidir. Vatandaşlar birer *zoon politikon* (siyasal hayvan) olarak siyaset yapmakla yükümlüdürler ve bilfiil siyasete katılırlar. Her ne kadar “siyasete katılım” liberal demokrasinin karakteristik özelliklerinden biri olsa da aşına olduğumuz bu kavram günümüzde seçme ve seçilme hakkıyla özdeşleşmişken, Atina’da çok daha farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Atina demokrasisinin doğuşu da zengin toprak

sahipleri ile topraklarını kaybetmiş veya kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan ve bu sebepten ötürü birikmiş borçları sonucu köleleşme ihtimali bulunan fakir aileler arasındaki mücadelelerden doğmuştur.⁴⁶ Atina'daki vatandaş için siyasete katılmak bir hak değil, rotasyon sistemi sayesinde her vatandaşın yaşamı boyunca en az bir kere siyaset yapmasının sağlandığı bir görevdir.⁴⁷ Modern kapitalist toplumda ise vatandaşlar kendileri yerine siyaset yapmaları için başka vatandaşları seçer ve meclis Ekklesia'dan farklı olarak bütün vatandaşlardan değil yalnızca seçilmiş kişilerden oluşur. Bu noktada Atina tarzı demokrasiye tamamen yabancı bir kavram karşımıza çıkar: Temsil.

Atina tarzı demokrasinin uygulanamayacağı ve temsili demokrasinin zorunlu olduğu görüşünün en büyük dayanak noktası, milyonların aynı anda bir mecliste toplanamayacağı argümanıdır. John Stuart Mill benzer bir argüman geliştirerek modern toplum için ideal yönetim biçiminin temsili demokrasi olduğunu öne sürmüştür.⁴⁸ Gerçekten de matematiksel olarak bakıldığında Atina tarzı demokrasi pratiklerinin günümüz “kalabalık” merkezî ulus devlet sisteminde gerçekleştirilmesi mümkün değil gibi gözükmektedir. Dolayısıyla ölçek argümanına bağlı kalınarak yapılan karşılaştırmalı bir analizde, Atina tarzı demokrasinin modern bir toplumda uygulanabilmesi için öncelikle nüfusun azalması için daha küçük bölgesel yönetimlerin oluşması suretiyle merkezi ulus devlet sisteminden vazgeçilmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Başka bir deyişle Atina tarzı demokrasi günümüz sisteminde kalabalık nüfuslu devletler olduğu için uyumsuzdur, temsil gerekir. Ancak bu tez, nüfusu az olan devletlerin ya da yerel yönetimlerin neden Atina tarzı demokrasi yerine temsili demokrasiyle yönetildiğini açıklamaz. Dolayısıyla bu argümana bağlı kalındığı müddetçe az nüfuslu yerlerde siyasete katılımın neden temsili demokrasi ekseninde olduğu açıklanamaz. Öte yandan milyonlarca nüfusu olan devletlerde de Atina tarzı demokrasiye benzeyebilmek adına yerel yönetimler güçlendirilip, vatandaşın yerel düzeyde de olsa doğrudan siyaset yapabilmesi sağlanabilir, tıpkı İsviçre’de olduğu gibi kantonal özgürlük ve bağımsızlıkların tanınması

⁴⁶ John Dunn, **age**. 36.

⁴⁷ Simon Hornblower, “Creation And Development Of Democratic Institutions In Ancient Greece”, Ed. John Dunn, **Democracy: The Unfinished Journey**, New York,: Oxford University Press, 1992, 1-16

⁴⁸ John Stuart Mill, **Considerations On Representative Government**, New York: Cossimo Classics, 2009, 256.

yoluyla modern doğrudan demokrasinin geliştirilmesi sağlanabilir. Halkın siyasete katılım mekanizmaları, politika üretecekleri ve sisteme girdi sunacakları şekilde genişletilebilir. Milyonların aynı anda meclise bulunmasının imkansızlığını aşmak için pekala yeni yollar geliştirilebilir, günümüze uyarlanabilecek pek çok aktif katılım formu oluşturulabilir. Atina tarzı demokrasinin aynısını modern dünyada uygulanması olmasa da siyasal katılım formlarının işlevselliğini benzer bir seviyeye çıkarmak için yeni araçlar geliştirilebilir.

Atina tarzı doğrudan demokrasi modern toplumda uygulanabilir olup olmadığını nüfus argümanından bağımsız bir şekilde incelemek için öncelikle modern devlet ve toplum ile Atina'daki *demos* (halk) arasındaki farklılıkları gözden geçirmek gerekir. Bu farklılıklara ilerleyen satırlarda değinilecektir; fakat bunlardan önce *demos* ile modern ulus arasındaki farklılıklara neden olan en büyük etmenden, özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla siyaset ve ekonominin ayrı alanlar olarak kurgulanması ve bu ikisinin birbiriyle çelişen prensipler dizisinden söz etmek gerekir.

Günümüzde liberal siyasetin önceliği özel mülkiyeti korumak ve eşitsizliklere rağmen piyasa rekabetine karışmamaktır. Özel mülkiyet sahibi kişi ile mülksüzler arasındaki eşitsizlik siyasetin müdahalesine maruz kalmaz; öyle ki liberal söyleme göre bu yönde bir müdahale, anti demokratik bir rejimin habercisidir. Bu yönüyle Atina tarzı demokrasi kapitalist modern toplum için uygun değildir. Her ne kadar Atina'daki vatandaşlar arasında da zengin ve yoksul kesimler olsa da, Atina tarzı demokrasi liberal demokrasinin yaptığı gibi bu eşitsizliği görünmez kılıp güçlendirmemiş, aksine ekonomik statülerinden bağımsız olarak her vatandaşın siyasete aktif katılımını sağlayarak bu eşitsizliğin gündelik hayatta körelmesini sağlamıştır. Çünkü vatandaşın gündelik hayatında modern toplumun aksine kapitalist ilişkiler dizisi değil, siyaset vardır.⁴⁹

Siyasi eşitlik modern liberal demokrasinin vazgeçilmez kurallarındandır. Cemaatten kopan birey, Atina'da mevcut olmayan bir dizi hakla donatılmıştır. Bu haklar, modern bireyin artık bir *homo economicus* olarak bireysel

⁴⁹ Ellen Meiksins Wood, *age*.

çıkarlarının peşinde koşabilmesi için gerekli koşulları sağlarken öte yandan bireyi devletten ve diğer insanlardan korur. Dolayısıyla Atina'daki doğrudan vatandaşlık konsepti ile modern vatandaşlık konsepti birbirinden tamamen farklılaşmıştır.

Atina'da vatandaşlar aynı zamanda devlettir. Siyaset yapmak vatandaşların yapmakla yükümlü oldukları bir görevdir. Nitekim Polis, vatandaş var ise vardır; bunun tam tersi ise günümüz sistemindeki devlete bağlı vatandaşlıktır, *vatandaştan oluşan devlet yerine vatandaşlık veren bir devlet* soyutlaması karşımıza çıkar. Buradan hareketle ikinci olarak Atina'daki vatandaşlık kavramı ile modern vatandaşlık konseptinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Poliste etkin bir vatandaşlık var iken, modern vatandaş edilebilir: Siyasete katılım belli aralıklarla oy vermekten ibarettir. Atina yasaları yurttaşları şahsi ihtilaflarını da kapsayacak şekilde yasalar önünde eşit hale getirmiş, kendi yönetmek için verilen mücadelede eşit derecede özgür kılmıştı.⁵⁰

Tüm bunlara rağmen Atina tarzı demokrasi ile liberal demokrasi arasındaki kimi benzerliklerden dolayı Atina tarzı demokrasinin modern topluma uygun olabilecek yanlarından söz etmek mümkündür. Örneğin Atina'daki kuvvetler ayrılığının günümüz modern toplumunda da benimsenmesi ya da vatandaşlar arasında çoğunluğun istediğinin olması bu benzerliklerden biridir.⁵¹ Modern temsili demokrasi neredeyse sadece isim benzerliği kalan Atina Doğrudan demokrasisinin modern benzeri olarak anılan İsviçre örneğini incelemek doğrudan demokrasinin modern ihtimalleri ile ilgili ilham verici olabilir. İsviçre ve Atina örnekleri arasında toplumsal ve ekonomik alanın kurgulanması açısından ciddi farklar olsa da vatandaşların siyasal sisteme girdi sunabilmeleri açısından İsviçre modern istisnai bir örnektir. Bu yüzden ilerleyen bölümlerde İsviçre sistemine statik bir bağlamdan ziyade siyasal katılım formlarından halkoylamaları ve halk girişimlerinin detaylı analiziyle doğrudan demokrasinin modern ihtimallerini araştırmayı hedefliyoruz.

⁵⁰ John Dunn, *age*.

⁵¹ Simon Hornblower, *age*, 12.

4. MODERN DOĞRUDAN DEMOKRASİ VE İSVİÇRE’DE SİYASAL KATILIM ARAÇLARI

4.1 İsviçre Liberal Demokrasisinde Siyasal Katılım Aygıtları

Doğrudan demokrasi bayrağının modern dünyadaki nadir federal örneklerinden olan İsviçre bağlamında doğrudan demokrasi incelemesini gerekli kılan sebep, kapitalizmin liberal temsili demokrasi biçimiyle olan göbek bağının İsviçre vakasında nasıl bir bağa dönüştüğüne olan meraktır. Önceki bölümlerde incelediğimiz Ellen Meiksins Wood’un doğrudan demokrasinin bir nevi “komünizm” anlamına geldiğini ima ettiği kapitalizm demokrasiye karşı⁵² adlı eserinden hareketle “doğrudan demokrasilerde siyasal pratiklerin nasıl olduğu” sorusu bizi araştırmanın teorik boyutunu oluşturacak şöyle bir soruya yönlendirir: Modern liberal demokrasi, ya da Wood’un deyiimiyle *kapitalist demokrasi* kapitalizmin bir türevi olduğuna ve ancak kapitalist toplumsal ilişkiler bağlamında ortaya çıkabileceğine göre İsviçre örneği nereye konulabilir? Wood, modern kapitalist toplumda Atina tarzı bir demokrasinin uygulanamayacağını iddia etmiştir, bu iddiasının en büyük destekleyicisi kapitalist ilişkilerin ve modern liberal demokrasinin aynı düzlemde birbirinden beslenerek oluştuğudur. Bu durumda bir doğrudan demokrasi olan İsviçre bırakalım anti-kapitalist olmayı, dünyanın finans merkezlerinden biriyken nasıl bir doğrudan demokrasi biçimi benimsemiştir? Modern siyasal sistemler içinde en aktif vatandaşlık konseptinin sahiplenildiği İsviçre’de vatandaşın politikaya katılma yolları nelerdir? Hangi konularda karar alınabilmektedir? Eğer bir doğrudan demokrasi ise kapitalist ilişkiler bütünü nasıl ayakta kalmaktadır, İsviçre vatandaşları finans ve mali düzenlemeleri içeren halk girişimlerinin öncülüğünü yapabilirler mi? Yoksa Atina Demokrasisinden çok farklı kurgulanışı gibi İsviçre de kendi doğrudan demokrasisini mi kurgulamıştır?

Günümüzde “Temsil” mekanizmasını birincil olarak sahiplenmekle beraber, çeşitli doğrudan siyasal katılım mekanizmalarının geliştirildiği ve halkoylamasının en aktif şekilde kullanıldığı örnek İsviçre’dir. Merkezi İsviçre

⁵² Ellen Wood, *age*.

Konfederasyonu olmak üzere 3 aşamalı bir idari örgütlenmesi olan İsviçre çok partili demokratik sistemle yönetilmektedir. Toplamda 26 kantonu olan İsviçre'nin her kantonunun kendi domestik prosedürleri ve anayasası vardır.⁵³ Her 26 kanton aynı zamanda kendi içinde komünlere ayrılmıştır ve toplamda 2240 adet belediyesi vardır. Siyasal iktidar, (i) belediyeler, (ii) kantonlar ve (iii) merkezi hükümet olmak üzere kurgulanmıştır.⁵⁴ İsviçre vatandaşlığı hem belediye, hem kanton hem de federal İsviçre vatandaşlığını içinde barındırır. Öyle ki eğer bir göçmen vatandaşlık başvurusunda bulunuyorsa, buna belediye vatandaşlığından başlaması gerekir.⁵⁵ Ayrıca İsviçre'de uygulanan çoğulcu demokrasi modelinde referandum çok sık kullanılan bir yöntem olup 1945-2006 arasında tüm dünyada yapılan 776 referandumdan 396'sı İsviçre'de gerçekleşmiştir.⁵⁶ Referandumların siyasal katılım sisteminde ilk sırada yer alması hasebiyle İsviçre modern demokrasiler arasındaki ideal örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Alışıldığın aksine İsviçre'de referandumlar, David Easton'ın siyasal sistemdeki girdi ve çıktılar kuramından hareketle, yalnızca çıktılar noktasında işlem görmez. Aynı zamanda İsviçre vatandaşı mecliste bir parlamenter olarak yer almazken de vatandaşlık hakkı olarak siyasal sisteme girdi yapabilir. Dolayısıyla İsviçre vatandaşı sırasıyla federal temsilcileri seçmek, referandum talep etmek ve popüler inisiyatif hakkını kullanma hakkına sahiptir.

4.1.1. Federal ve kantonal seçimler:

18 yaşın üzerindeki İsviçre vatandaşları federal ve kantonal seçimlerde oy kullanabilmektedirler. Federal hükümet, 7 üyeli Federal Konsey'den oluşmaktadır, seçimler sonrasında parlamentoda temsil edilen siyasi partiler arasında uzlaşıyla göreve getirilen sürekli bir koalisyon görünümündedir. Konfederasyon Başkanı, Federal Konsey üyeleri arasından birer yıllık dönemlerle seçilmektedir.

Federal Konsey üyelerinin koltukları, kantonların nüfuslarına göre bölünmüştür.⁵⁷ 1919'dan bu yana, Ulusal Konsey seçimleri, orantılı bir temsili sistem temelinde

⁵³ İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi, www.swiss.ch, Erişim Tarihi: [10 Nisan 2018]

⁵⁴ İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi, www.swiss.ch, Erişim Tarihi: [10 Nisan 2018]

⁵⁵ Wolf Linder, **Swiss Democracy: Possible Solutions To Conflict In Multicultural Societies**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010, 56.

⁵⁶ Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, **Demokrasi Ve Siyasal Katılım**, 23-24 Haziran 2012, Uluslararası Konferans. İstanbul: Ezgi Ofset, 2013.

⁵⁷ Citizenship rights, www.ch.ch, [19 temmuz 2018]

yapılmaktadır. Koltuklar, alınan oy sayısına orantılı olarak taraflar arasında dağıtılmaktadır. En çok oyu alan adaylar, partileri tarafından elde edilen sandalyeleri alırlar.

4.1.2. Referandum talep etmek

Parlamento tarafından geçirilen yasaların çoğu, İnsanlardan kendilerine oy vermelerini istemek zorunda kalmadan yürürlüğe girer. Ancak bir oylama (referandum) iki durumda yapılabilir: Vatandaşlar meclis kararına katılmadıklarında ve kanunun resmi basımından itibaren 100 gün içinde 50.000 geçerli imza topladıklarında ya da sekiz kanton bir talepte bulunursa, bu kanun tasarısı halkın oylamasına sunulur (isteğe bağlı referandum).⁵⁸ Ancak sadece halkın çoğunluğu tarafından kabul edilirse yürürlüğe girer. Federal Anayasa değişiklikleri de dahil olmak üzere, parlamento tarafından geçirilen bazı yasalar, halkın ve kantonların (zorunlu referandum) oylanmasına tabi tutulmalıdır. Federal Anayasada yapılan değişiklikler sadece halkın ve kantonların çoğunluğu tarafından kabul edilirse yürürlüğe girer.

4.1.3. Halk girişimi / Popüler inisiyatif

Popüler inisiyatif, Federal Anayasa'da bir değişiklik talep etmenin bir yoludur. Vatandaşların kolektif eylemler yoluyla siyasal gündeme yeni konular getirmesine izin veren prosedürleri ifade eder.⁵⁹ Başarılı bir halk girişimi için, girişimi başlatanların 18 ay içinde oy kullanma hakkı olan kişilerden 100.000 imza toplaması gerekmektedir. Böyle bir listeyi imzalayarak, vatandaşlar kendilerini inisiyatifin arkasında olduklarını ilan etmiş olurlar. Girişimlerde yer alan politika önerileri, gerekli prosedürleri geçtikten sonra halkoylamasına sunulabilmektedir. Parlamento, inisiyatifin form tutarlılığı, konunun birliği ve uluslararası hukukun zorunlu kuralları ilkelerine uyup uymadığını incelemekle sorumludur. Eğer durum böyle değilse, Parlamento girişimi tamamen veya kısmen geçersiz ilan edebilir. Parlamento, inisiyatifin geçerli olduğuna karar verirse, girişim referanduma sunulur. Federal Konsey ve Parlamento, inisiyatife doğrudan veya dolaylı bir karşı teklif önerebilir, karşı teklif, esasen halk

⁵⁸ İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi, www.Swiss.Ch, Erişim Tarihi: [10 Nisan 2018]

⁵⁹ Marchin Rachwal, Citizens Initiatives In Switzerland, Pressto.Amu.Edu.Pl, Erişim Tarihi: [18 Mayıs 2018]

girişiminin belirli revizeler yapılması kaydıyla federal konsey ve parlamento tarafından da desteklendiğinin habercisidir. Ancak genelde karşı teklif yerine girişimin reddedilmesi tavsiyesi verilmektedir.

Girişim hakkı sadece federal düzeyde değil, aynı zamanda kanton ve belediye düzeyinde de vardır. Federal inisiyatifler sadece Federal Anayasa'da değişiklik önerebilecekken, çeşitli kantonlar, vatandaşlara yeni bir yasa ya da mevcut bir yasanın değiştirilmesini talep etmelerini sağlayan bir yasama inisiyatifi başlatma fırsatı sunmaktadır.⁶⁰ Ancak bu durum kantonların bağımsızlığı ilkesi çerçevesinde ele alınmaktadır ve federal bir bağlayıcılığı olmadığı gibi federal sosyal güvenlik sistemi ve mali uygulamalar söz konusu olduğunda federal düzenlemeler karşısında hükümsüzdür.

⁶⁰ William E. Rappard, “The Initiative, Referandum end Recall in Switzerland”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, s. 43 (1912): 110 -145.

5. 2011-2018 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN REFERANDUMLAR

5.1. Bölüm giriş

Bu bölüme kadar olan kısımda genel olarak demokrasi teorisi tartışmaları ve modern doğrudan demokrasi örneği olarak İsviçre'nin katılım araçlarını inceledik. Özetle, çağdaşlarından farklı bir şekilde İsviçre devleti federal hükümeti seçmek dışında referandumlara sık başvurması ve popüler inisiyatif hakkını benimsemesi açısından siyasal katılım sistemi temsil mekanizmasını aşan özelliklere sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde ise federal referandum ve popüler inisiyatiflerin 2011-2018 yılları arasında hangi konularda oluşturulduğu, nasıl sonuçlar doğurduğu ve beraberindeki tartışmaların incelenmesi hedeflenmektedir. Bunu yapmak için öncelikle 2011 ve 2018 yılları arasında İsviçre'de gerçekleştirilen referandumlarda katılım oranı, oylama sonuçları ve konuları bağlamında ele alınmıştır. 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen toplam 61 halkoylamasına dair bazı istatistikler ve konu başlıkları paylaşılacaktır.

Halkoylamalarının, başlatılan inisiyatiflerin ve federal hükümetin halkoylamasına sunduğu kanun değişikliklerinin her biri farklı toplumsal gruplar tarafından desteklenilmekte ya da karşı çıkılmaktadır. Örneğin bir popüler inisiyatif sağcı İsviçre Halk Partisi partizanları tarafından örgütlenirken muhtemelen sosyal demokrat ve sosyalistler tarafından tepkiyle karşılanmakta ve anti-kampanyalar oluşabilmektedir. Dolayısıyla her ne kadar bireysel oylama ve bağımsız süreçler üzerinden gidilse de grup kimliği ve örgütlü tepkilerin de halkoylamalarında yer aldığını söyleyebiliriz.

Öte yandan, federal hükümetin referandum ve popüler inisiyatiflerle ilgili bildirdiği görüş ve tavsiyeler bu halkoylamalarındaki bağımsızlığa gölge düşürebilmektedir. Schumpeter'in izah ettiği gibi, siyasetçiler arasındaki rekabet reklam ve kampanyalar, federal hükümet sözcülerinin halkı yönlendirmesi ve sözcülerin siyasal kültürdeki ağırlığı bakımından İsviçre'de eşit koşullar altında bir seçim süreci geçirilmediğini düşündürmektedir.

5.2. Yıllara göre referandumlar

5.2.1: 2011 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplam 1 adet halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Yapılan halkoylaması halk tarafından başlatılan ve bireysel silahlanmanın yasaklanmasını öngören referanduma %56,3'lük hayır oyuyla reddedilmiştir.

Tablo 1: 2011 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶¹

2011 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoylaması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			%Evet	%Hayır	
Silahlı Şiddete Karşı Koruma	Kamu Güvenliği	Popüler İnisiyatif	43,7	56,3	49,12

5.2.2. 2012 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplam 9 adet halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Bu halkoylamalarının 5 tanesi popüler inisiyatif, 2 tanesi daha önce sunulan popüler inisiyatife karşı federal hükümetin sunduğu “karşı taslak” ve 2 tanesi de federal yasa değişikliğiyle ilgili halkoylamasıdır.

Tablo 2: 2012 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶²

2012 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoylaması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılı m Oranı
			% Evet	% Hayır	
“İkinci Evlerin Sonsuz İnşaatını Durdurun!”	Şehircilik Politikaları	Popüler İnisiyatif	50,6	49,4	45,18
“Kendini İşgal Eden Konut Mülkiyetinin Satın Alınması, Yapısal Enerji Tasarrufu Ve Çevre Koruma Önlemlerinin Finansmanı İçin Girişim”	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	44,2	55,8	44,99
"Herkese 6 Hafta Tatil"	Sosyal Politikalar	Popüler İnisiyatif	33,5	66,5	45,42

⁶¹ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Www.Ch.Ch [9 Ağustos 2018]

⁶² Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Www.Ch.Ch [9 Ağustos 2018]

Tablo 2 - Devam

Para Oyunlarının Yardım Amaçlı Vergiler Lehine Düzenlenmesi	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif Karşı Federal Kararname	87,1	12,9	44,77
Kitap Fiyatlandırmaları Hakkında Federal Kanun	Mali Politikalar	Referandum	43,9	56,1	44,86
Gençlik Müziğinin Teşvikiyle İlgili Federal Kararname	Kültür Politikaları	Popüler İnisiyatif Karşı Federal Kararname	72,7	27,3	42,41
“Yaşlılıkta Güvenli Yaşam”	Sosyal Politikalar	Popüler İnisiyatif	47,4	52,6	42,53
“Pasif İçicilerin Maruz Kaldığı Sigara Dumanına Karşı Koruma”	Kamu Güvenliği	Popüler İnisiyatif	34	66	42,81
Epizootik Hastalıklar Kanun Değişikliği	Sağlık Politikaları	Referandum	68,3	31,7	27,6

5.2.3. 2013 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplam 11 adet halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Bu halkoylamalarının 5 tanesi popüler inisiyatif, 6 tanesi de federal yasa değişikliğiyle ilgili halkoylamasıdır.

Tablo 3: 2013 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶³

2013 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoylaması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			% Evet	% Hayır	
Aile Politikası Değişikliği İçin Federal Kararname	Aile Politikaları	Referandum	54,3	45,7	46,61
“Kötüye Kullanım Ücretine Karşı Halk Girişimi”	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	68	32	46,74
Federal Planlama Yasası (Planlama Yasası, Lat) Değişikliği	Mali Politikalar	Referandum	62,9	37,2	46,51
“Federal Konseyin Halk Tarafından Seçilmesi”	İç İşleri	Popüler İnisiyatif	23,7	76,3	39,52
Federal İltica Yasası Değişikliği	Göç Politikaları	Referandum	78,4	21,6	39,43

⁶³ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Wwww.Ch.Ch [13 Ağustos 2018]

Tablo 3 - Devam

“Zorunlu Askerlik Hizmetinin İptal Edilmesine Evet”	Güvenlik Politikaları	Popüler İnisiyatif	26,8	73,2	46,99
İnsanlığın Bulaşıcı Hastalıkları İle Mücadeleyle İlgili Federal Kanun (Salgınlarla İlgili Kanun)	Sağlık Politikaları	Referandum	60	40	46,76
Sanayi, El Sanatları Ve Ticaret İş Kanunu Değişikliği	Kültür Politikaları	Referandum	55,8	44,2	46,77
“Adil Ücretler İçin Halk Girişimi”	Çalışma Ve Sosyal Güvenlik	Popüler İnisiyatif	34,7	65,3	53,63
"Aile Girişimi: Çocuklarına Kendileri Bakan Ebeveynler İçin Vergi İndirimleri"	Mali Politikaları / Aile Politikaları	Popüler İnisiyatif	41,5	58,5	53,59
Ulusal Karayollarının Kullanımındaki Ücretlendirmelerle İlgili Federal Yasa Değişikliği	Mali Politikalar / Ulaştırma Politikaları	Referandum	39,5	60,5	53,61

5.2.4. 2014 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplam 12 adet halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Bu halkoylamalarının 9 tanesi popüler inisiyatif, 1 tanesi daha önce sunulan popüler inisiyatife karşı federal hükümetin sunduğu “karşı taslak” ve 2 tanesi de federal yasa değişikliğiyle ilgili halkoylamasıdır.

Tablo 4: 2014 Yılında İsviçre’de Gerçekleştirilen Halkoylamaları⁶⁴

2014 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoylaması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			% Evet	% Hayır	
Demiryolu Altyapısının Finansmanı Ve Geliştirilmesini Düzenleyen Federal Kanun	Mali Politikalar / Ulaştırma Politikaları	Referandum	62	38	56,24
"Kürtajı Özel Bir Meseledir - Temel Sigortadan Kürtaj Masraflarını Azaltarak Sağlık Güvencesini Hafifletme Girişimi"	Sağlık Politikaları / Mali Politikaları	Popüler İnisiyatif	30,2	69,8	56,42
"Kitle Göçüne Karşı Halk Girişimi"	Göç Politikaları	Popüler İnisiyatif	50,3	49,7	56,57
Temel Tıbbi Bakım İle İlgili Federal Kararname ("Aile Hekimliğine Evet" Adlı Halk Girişimine Karşı Öneri)	Sağlık Politikaları	Popüler İnisiyatif Karşı Federal Kararname	88,1	11,9	55,85
"Bu Yüzden Pedofiller Artık Çocuklarla Çalışmaz"	Kamu Güvenliği	Popüler İnisiyatif	63,5	36,5	56,18
"İnsani Ücretlerin Korunması İçin Halk Girişimi (Asgari Ücretler İçin Girişim)"	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	23,7	76,3	56,36
Gripen Savaş Uçağı (Gripen Fon Yasası) İçin Satın Alma Fonu	Güvenlik Politikaları	Referandum	46,6	53,4	56,33
"Ayrımcı KDV'nin Durdurulması İçin Halk Girişimi"	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	28,5	71,5	46,96
"Kamusal Sağlık Sigortası Fonu İçin Halk Girişimi"	Sağlık Politikaları	Popüler İnisiyatif	38,2	61,8	47,18
"Milyonerlerin Vergi İmtiyazlarını Durdurun (Vergi Paketlerinin Kaldırılması)"	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	40,8	59,2	49,91
"Aşırı Nüfusun Durdurulması - Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Korunması İçin Evet"	Nüfus Politikaları	Popüler İnisiyatif	25,9	74,1	49,8
"İsviçre Altınını Korum! (Altın İçin İnisiyatif)"	Doğal Kaynaklarla İlgili Politikalar	Popüler İnisiyatif	22,7	77,3	49,81

⁶⁴ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Www.Ch.Ch [16 Ağustos 2018]

5.2.5. 2015 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplam 6 adet halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Bu halkoylamalarının 4 tanesi popüler inisiyatif, 2 tanesi de federal yasa değişikliğiyle ilgili halkoylamasıdır.

Tablo 5: 2015 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶⁵

2015 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoylaması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			% Evet	% Hayır	
"Ailelere Yardım! Çocuklar İçin Ödenekler Ve Vergiden Muaf Meslek Eğitimi Ödenekleri"	Aile Politikaları / Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	24,6	75,4	42,07
"Katma Değer Vergisini Bir Enerji Vergisi İle Değiştir"	Mali Politikalar / Enerji Politikaları	Popüler İnisiyatif	8	92	42,06
İnsan Kaynağında Tıbbi Yardımlı Üretim Ve Genetik Mühendisliği İle İlgili Anayasa Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Federal Kararname	Sağlık Politikaları	Referandum	61,9	38,1	43,51
"Burs Girişimi"	Sosyal Politikalar	Popüler İnisiyatif	27,5	72,5	43,45
"Avs'mızı ⁶⁶ Finanse Etmek İçin Birkaç Milyon Mülk Verilsin"	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	29	71	43,71
Radyo Ve Televizyon Federal Yasası Değişikliği	Basın Yayın Politikaları	Referandum	50,1	49,9	43,65

5.2.6. 2016 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplam 13 adet halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Bu halkoylamalarının 9 tanesi popüler inisiyatif, 4 tanesi de federal yasa değişikliğiyle ilgili halkoylamasıdır.

⁶⁵ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: www.ch.ch [17 Ağustos 2018]

⁶⁶ Emlak Vergisi Reformu. İsviçre Devleti Resmi İnternet sitesi, www.ch.ch [17.08.2018]

Tablo 6: 2016 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶⁷

2016 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoylaması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			% Evet	%Hayır	
"Partnerler Ve Aileler İçin - Evlenme Cezasına Hayır"	Aile Politikaları / Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	49,2	51,8	63,25
"Yabancı Suçluların Etkin Bir Şekilde Ortadan Kaldırılması İçin İnisiyatif"	Kamu Güvenliği / Göç Politikaları	Popüler İnisiyatif	41,1	58,9	63,73
"Gıda Maddelerinde Spekülasyona Hayır"	Sağlık Politikaları	Popüler İnisiyatif	40,1	59,9	62,91
Alp Bölgesinde Karayolu Taşımacılığı Federal Yasası'nın Değişikliği (Gotthard Yolu Tüneli Rehabilitasyonu)	Ulaştırma Politikaları	Referandum	57	43	63,47
"Kamu Hizmetinin Yararına Popüler İnisiyatif"	Sosyal Politikalar	Popüler İnisiyatif	32,4	67,6	46,77
"Koşulsuz Bir Temel Gelir İçin Halk Girişimi "	Mali Politikalar	Popüler İnisiyatif	23,1	76,9	46,95
"Ulaştırmanın Adil Bir Şekilde Finanse Edilmesi İçin Halk Girişimi"	Mali Politikalar / Ulaştırma Politikaları	Popüler İnisiyatif	29,2	70,8	46,78
Tıbbi Yardımlı Üreme Federal Yasası Değişikliği	Sağlık Politikaları / Mali Politikaları	Referandum	62,4	37,6	46,68
İltica Yasası Değişikliği	Göç Politikaları	Referandum	66,8	33,2	46,79
"İnsanın Kaynaklarının Verimli Yönetimi (Yeşil Ekonomi) Üzerine Kurulu Sürdürülebilir Bir Ekonomi İçin Halk Girişimi"	Mali Politikalar / Enerji Politikaları	Popüler İnisiyatif	36,4	63,6	43
"Daha Güçlü Bir Ays" (Yaşlı Ve Kazazede Güvencesi)	Sosyal Politikalar	Popüler İnisiyatif	40,6	59,4	43,13
İstihbarat Teşkilatıyla İlgili Federal Kanun	Kamu Güvenliği	Referandum	65,5	34,5	42,94
"Nükleer Enerjinin Programlanmış Çıkışı İçin Girişim"	Enerji Politikaları	Popüler İnisiyatif	45,8	54,2	45,38

⁶⁷ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Www.Ch.Ch [17 Ağustos 2018]

5.2.7. 2017 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Toplamda gerçekleştirilen 7 halkoylamasının tamamı federal yasa değişikliği için yapılan oylamalardır.

Tablo 7: 2017 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶⁸

2017 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoyla ması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			% Evet	% Hayır	
Üçüncü Kuşak Yabancıların Vatandaşlığa Geçirilmesi Konusunda Federal Kararname	Göç Politikaları	Referand um	60,4	39,6	46,84
Ulusal Yollar Ve Halter Trafiği İçin Bir Fon Oluşturulması Hakkında Federal Kararname	Ulaştırma Politikaları / Mali Politikaları	Referand um	61,9	38,1	46,62
İsviçre Girişimcilik Sahasının Rekabet Gücünün Güçlendirilmesi Amacıyla Mali Koşulların İyileştirilmesi İle İlgili Federal Kanun (Kurumlar Vergisi Reformu Kanunu)	Mali Politikalar	Referand um	40,9	59,1	46,61
Enerji Yasası	Enerji Politikaları	Referand um	58,2	41,8	42,89
Gıda Güvenliği Konusunda Federal Kararname	Sağlık Politikaları	Referand um	78,7	21,3	47,11
Katma Değer Vergisinde Bir Artışla Avs'nin Ek Finansmanı Hakkında Federal Kararname	Mali Politikalar	Referand um	49,9	50,1	47,39
Eski Emeklilik Planı 2020 Reformu İle İlgili Federal Kanun	Sosyal Politikalar	Referand um	47,3	52,7	47,39

⁶⁸ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Wwv.Ch.Ch [17 Ağustos 2018]

5.2.8. 2018 yılında gerçekleştirilen halkoylamaları

Haziran 2018’e kadar toplam 2 adet halkoylaması yapılmıştır. 1 tanesi popüler inisiyatif için, diğer 1 tanesi de federal yasa değişikliği için gerçekleştirilmiştir.

Tablo 8: 2018 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları⁶⁹

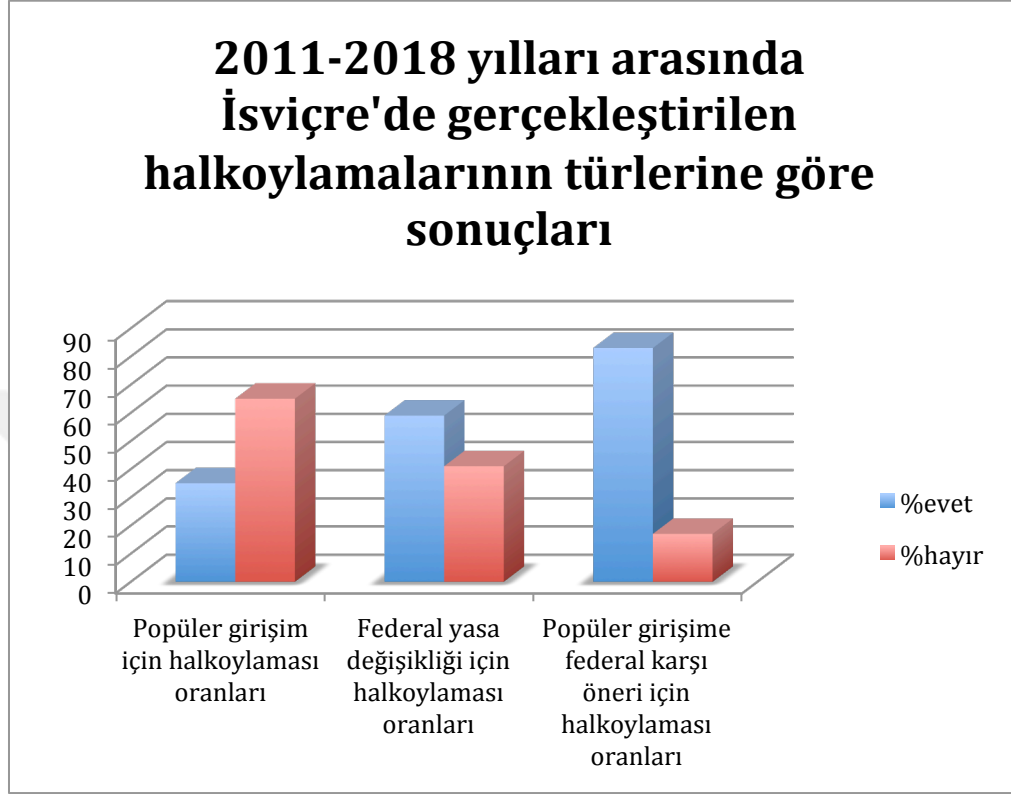
2018 Halkoylaması Başlığı	Politika Alanı	Halkoyla ması Türü	Halkoylaması Sonucu		%Katılım Oranı
			% Evet	% Hayır	
Yeni Mali Rejime İlişkin Federal Kararname	Mali Politikalar	Referand um	84,1	15,9	53,87
"Radyo Ve Televizyon Ücretlerinin Durdurulması İçin Evet"	Mali Politikalar /Medya Politikaları	Popüler İnisiyatif	28,4	71,6	54,84

5.3. Sonuç ve yorumlar

Tezimizin vaka çalışması olan İsviçre’de 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen halkoylamalarının konu alanları, içerikleri, halkoylaması sonuçları ve halk inisiyatifiyle gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği bakımından incelenmiştir. Bu yıllarda yapılan halkoylamalarının tablodaki “matematiksel” görünümüleriyle ilginizi çeken konuların başında, popüler inisiyatiflerin genelde halk tarafından reddedildiği, federal yasaların ise görece daha fazla evet oyu aldığı görülmektedir. Popüler inisiyatiflerin yüzde 65’i reddedilmişken federal yasa değişikliklerinin %41’i reddedilmiştir. Öte yandan inisiyatife karşı federal parlamento tarafından hazırlanan “karşı-öneri” için yapılan halk oylamaları %83’lük bir ortalamayla kabul edilmiştir.

⁶⁹ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Wwww.Ch.Ch [17 Ağustos 2018]

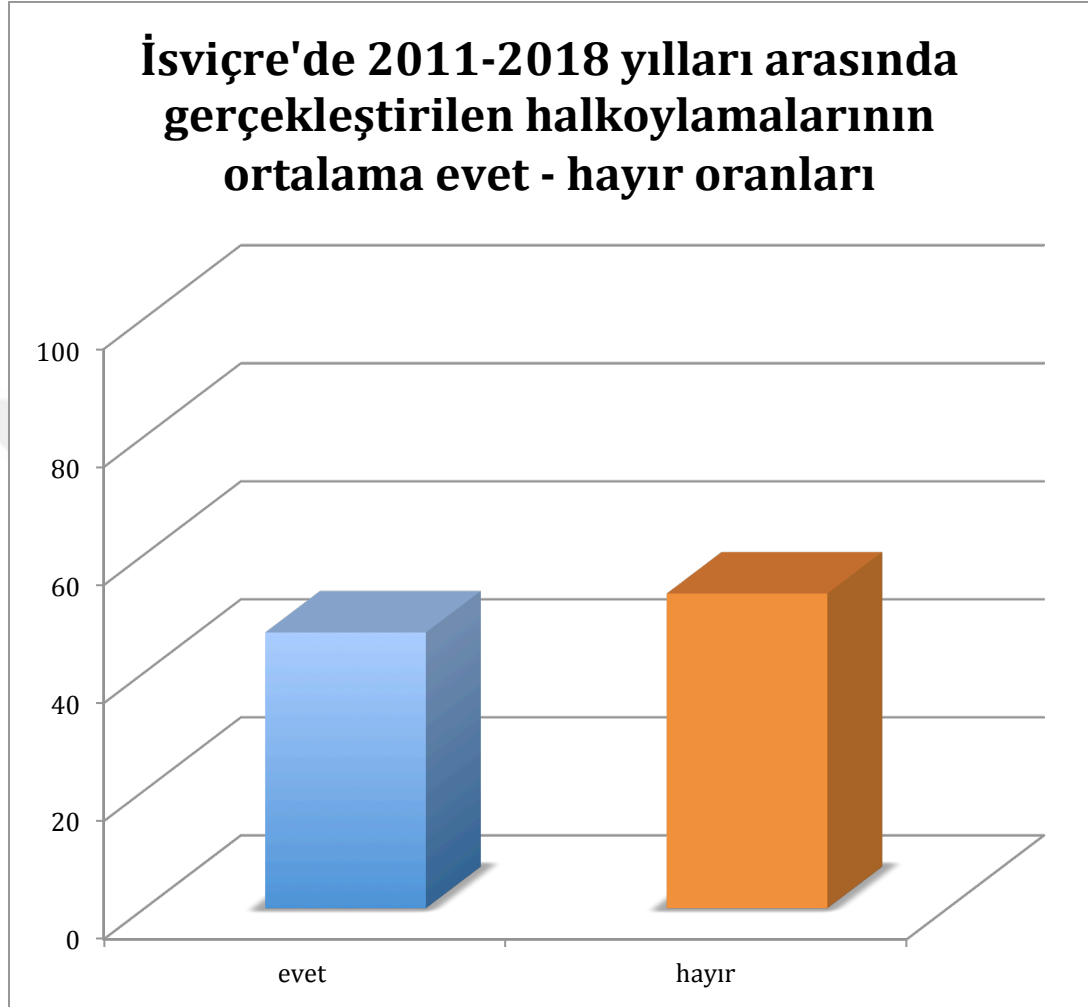
Tablo 9: 2011 ve 2018 yılları arasında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamalarının türlerine göre sonuçları⁷⁰



Bu bulgu, popüler inisiyatiflerin bir kısmının devlet rutininden daha sıradışı ya da radikal talepleri olması sebebiyle halkın son kertede devlete duyduğu güvenle açıklanabileceği kadar, federal hükümetin bu oylamalar üzerindeki yorumları ve yönlendirmelerinin etkisinin de bir sonucu olabilir. Nitekim federal hükümet her seçim kampanyasında bir görüş hazırlamakta ve bunu resmi kanallar ya da medya aracılığıyla halka sunmaktadır. Özellikle medyanın referandumlardaki yeri dozunu aşan bir yönlendirmeye sebep olabilmektedir, nitekim bu açıklamalar kampanyanın kamusal algılarını etkilemekle kalmaz aynı zamanda bir sonraki seçim yarışında ilgili siyasal partinin oylanmasıyla ilgili kaygıları da bünyesinde barındırdığından referandumla doğrudan bağlantısı bulunmayan siyasi geleceği de şekillendirmektedir.

⁷⁰ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi’nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: www.Ch.Ch [18 Ağustos 2018]

Tablo 10: İsviçre'de 2011-2018 yılları arasında gerçekleştirilen halkoylamalarının ortalama evet - hayır oranları⁷¹



Referandum kampanyaları ve sonuçlarının büyük kısmı tabloda görüldüğü üzere tahmin edilebilir değildir. Hükümetler genellikle seçmenlerini, halkın önüne koydukları ya da bizzat halkın inisiyatifiyle geliştirilen önerileri onaylayıp onaylamamaları konusunda yönlendirmektedirler. Ancak federal hükümetin bu eğiliminin hangi dozda olduğu, ne gibi sonuçlar doğurduğuyla ilgili örnek vakalar üzerinden ilerlenecektir. Yukarıdaki bölümde her ne kadar bazı bulgulara ulaşmış olsak da referandum sürecinde yürütülen kampanyaların oynadığı dinamikler ve rol hakkında sadece sınırlı bir bilgiye sahibiz.

⁷¹ Tablo, Araştırmacı Tarafından Oluşturulmuştur. İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi'nde Yer Alan Resmi Veriler Kullanılmıştır. Kaynak: Wwww.Ch.Ch [18 Ağustos 2018]

Halkoylamasından sonra kaybeden taraf genellikle diğer tarafın kazanmış olmasını elindeki propaganda gücüne, sahip olduğu finansal kaynaklarla ilişkilendirir ve eşit koşullar altında yarışılmadığını öne sürer.⁷² Bu nedenle, para ve propagandaların oy devşirip devşiremediği sorusu pratik bir öneme sahip olsa da, Kriesi, propaganda ile başarı arasında basit bir denklem olmadığını ve propaganda için harcanan miktarın sonucun beklentilerine bağlı olacağını belirtir.⁷³ Eğer bir sonuç yeterince kritikse, kampanya için daha fazla para harcanabilir ve bu durumlarda para aslında karar verici faktör olabilir.⁷⁴ Sonunda Kriesi'den ilhamla, gerçek, ortadadır: Para, her zaman belirleyicidir ve hiç bir zaman belirleyici değildir, ama bazen belirleyici olabilir⁷⁵. İsviçre örneğindeyse bu propagandanın tek unsuru finans kaynakları değildir, federal konseyin ilerleyen bölümlerde inceleyeceğimiz tavsiye mektuplarındaki ifadelerinin caydırıcılığı milyonlarca franklık bir propagandadan daha etkili olma potansiyeline sahiptir.

⁷² Hanspeter Kriesi, *Political Communication in Direct Democratic Campaigns: Enlightening or Manipulating*, New York: Palgrave Macmillan, 2011.

⁷³ Wolf Linder, *age*.

⁷⁴ Laurent Bernhard, *Campaign Strategy in Direct Democracy*, New York: Palgrave Macmillan, 2012.

⁷⁵ Wolf Linder, *age*, 124.

6. HALK GİRİŞİMİ VE SİYASETİN İMKANLARI: YEDİ ÖRNEK HALKOYLAMASININ İNCELEMESİ

Bu bölümde İsviçre’de 2011-2018 yılları arasında halkoylamasına sunulmuş 7 örnek halk girişiminin içeriği ve sonuçlarının analizi yapılacaktır. Bu vakaların seçilmesinin sebebi, İsviçre’de doğrudan demokrasinin ekonomik, askeri ve göçmenlerle ilgili kritik konularda ne şekilde işlediğinin araştırılmasına ihtiyaç duyulduğunun düşünülmesidir. Nitekim, her ne kadar prosedürler oldukça katılımcı olarak kurgulanmış olsa da vakalar özelinde yapılacak bir araştırma modern doğrudan demokrasinin sınırlarını gösterebilir. Yürütmenin başı olan federal konseyin doğrudan katılım mekanizmaları arasında en kritik öneme sahip olan halk girişimleriyle ilgili resmi gazete yayınlanmış tavsiye mektupları ve basına yansıyan vaka detaylarını inceledikten sonra modern doğrudan demokrasinin kısıtlarını tartışmak amaçlanmaktadır.

6.1 Herkese 6 hafta tatil için halk girişimi

İsviçre'nin en büyük sendikalarından biri olan Travail Suisse’in öncülüğünde 15 Ocak 2008 tarihinde başlatılan ve 11 Mart 2012’de halkoylamasına sunulan "Herkes için 6 Haftalık Tatil" sloganı altında birleşilen popüler inisiyatif, %66,5 oranında hayır oyu aldı. Sol kanat ve sosyalist partilerin desteğini alan inisiyatifle ilgili hem federal meclis hem de federal konsey hayır oyu verilmesi gerektiğiyle ilgili görüş bildirdi. Kampanya sürecinde yürütme tarafından bildirilen görüşlerin caydırıcılığının etkili olduğunu söyleyebiliriz, nitekim, Federal Konsey tarafından 18 Haziran 2010 tarihinde resmi gazetede yayınlanan görüş mektubunda bu önerinin kabul edilmesi halinde piyasanın işgücü maliyetinin fazla olacağı ve ekonominin riske gireceği yönünde ifadeleri bulunmaktadır.⁷⁶ Öte yandan, mevcut hukuki düzenlemenin uluslararası standartlar bakımından uygun olduğu ve karşı girişim hazırlanmaksızın reddedilmesi gerektiği bildirilmiştir.

⁷⁶ İsviçre Resmi Gazetesi, Haziran 2010.

Resmi açıklamalar dışında medya ve diğer kanallar üzerinden gerçekleştirilen “hayır” propagandası bu girişimin kabul edilmesinin senede 4 milyar sterline malolabileceğini ve bunun frank üzerinde ciddi baskı yaratacağını iddia etmiştir.

Referandumla ilgili evet-hayır kamplaşması yalnızca siyasal partiler arasında değil, işçi örgütleri arasında da gerçekleşmiştir. Üç yüz bin şirkette faaliyet gösteren İsviçre Sanat Ve El Sanatları Birliği yöneticisi Hand Ulrich Bigler, “halk, referandumu kabul etmeyerek ayaklarının yere sağlam bastığını göstermiştir”⁷⁷ açıklamasını yapmıştır. Öte yandan baştan beri halk girişimini destekleyen *Travail Suisse* ve *Syna* sendikaları ise federal sözcülerin halkı işsizlik ve kriz tehditleriyle korkuttuğunu dile getirmiş, meseleyle ilgili en azından gündem yaratabildikleri için memnun olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁸

6.2. Federal Konseyin Halk tarafından seçilmesi için halk girişimi

Aşırı sağcı “Merkezin demokratik birliğı” (UDC) öncülüğünde 23 ağustos 2011 tarihinde başlatılan ve 9 Haziran 2013 yılında halkoylamasına sunulan “Federal Konseyin Halk tarafından seçilmesi için halk girişimi” sloganı altında birleşen popüler inisiyatif, %76,3 oranında hayır oyu almıştır. Girişim, Federal Meclis üyelerinin meclis tarafından yapılacak seçimlerin yerine her üç yılda bir iki çoğunluk seçiminde seçmek için Federal Anayasa'nın ilgili maddesini değiştirmeyi önermiştir. Bir milyon Frank'a ulaşan kampanya bütçesi⁷⁹ ve “halka güvenin!” sloganıyla başlatılan girişim kampanyası federal mecliste girişimin öncüsü olan aşırı sağcı UDC dışında hiç bir partiden destek alamamıştır. 16 Mayıs 2012 tarihli resmi gazetede yayımlanan Federal Meclis'in tavsiye mektubunda, bu önerinin devlet geleneğini sarsacağı ve siyasal sistemin denge ve denetleme mekanizmasını zayıflatacağı gerekçesiyle reddedilmesi gerektiğı yönünde açıklama yapılmıştır.⁸⁰ Öneriye göre Federal Konsey üyelerinin seçim yarışı içinde bulunmaları öngörüldüğünden, siyasi çatışmanın içinde kalma ve sadece kendi taraflarını temsil etme yönelimine

⁷⁷ Swiss Vote Against Taking More Holiday, <https://www.Telegraph.Co.Uk/>, [28 Haziran 2018.]

⁷⁸ Age.

⁷⁹ L'UDC en campagne pour l'élection du conseil federal par le peuple, www.rts.ch [28 Haziran 2018]

⁸⁰ İsviçre Resmi Gazetesi, Mayıs 2012.

girme riski ifade edilmiştir. Ayrıca federal meclisin zayıflayarak parlamento ve senato karşısında güç dengesizliğinin oluşacağı, önerilen prosedürün daha kalabalık kantonları destekleyeceği ve son olarak, federal meclis üyelerinin görev sürelerinin ikinci yarısında bir seçim kampanyası yürütmekle meşgul olacakları öngörülmüştür.

6.3. Zorunlu askerlik hizmetinin kaldırılması

“Ordusuz bir İsviçre için Topluluk” (GssA) adlı antimilitarist bir örgüt tarafından 5 Ocak 2012’de başlatılan “zorunlu askerlik hizmetinin kaldırılması için halk girişimi” 22 Eylül 2013 tarihinde halkoylamasına sunuldu ve %73,2 oranında hayır oyu aldı. Sol kanat partiler ve antimilitarist gruplar dışındaki toplumsal gruplardan destek alamayan bu girişimle ilgili olarak federal konseyin 14 Eylül 2012 tarihinde resmi gazetede yayımlanan tavsiye mektubunda girişime hayır oyu verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gerekçe olarak, iç ve dış güvenlik tehditleri durumunda savunmasız kalınacağı ve askerliğin bir vatandaşlık görevi olduğu yazılmıştır.⁸¹ Öte yandan, girişimin savunucuları olan solcu organizasyon ve antimilitarist gruplar ise ordunun çok maliyetli bir kurum olduğunu ve 2. Dünya Savaşı’nın sona ermesinin savaş uçakları, tanklar ve toplara duyulan ihtiyacı büyük oranda bitirdiğini dile getirmiştir. Ancak hükümet, mevcut sistemden vazgeçilmesi ve askerliğin gönüllülük bazında sürdürülmesi halinde yeterli gönüllü sayısının bulunamayacağını ve İsviçre’yi dost ülkeler tarafından kuşatılmış olmasına rağmen, kendisini savunamamakla kalmayıp uluslararası alanda sağladığı hizmetleri ve korumayı kısıtlamakla sonuçlanabileceğini dile getirmiştir.⁸² Savunma bakanı Ueli Maurer, "Askerlik hizmetini ortadan kaldırmak, halkı ve orduyu birleştiren gerçek bağı kırar." Açıklamasını yapmıştır.⁸³

6.4. Adil ücretler için halk girişimi

“İsviçreli Sosyalist Gençlik” adlı grup öncülüğünde 21 Mart 2011 tarihinde başlatılan ve 24 Kasım 2013 tarihinde halkoylamasına sunulan “Adil ücretler

⁸¹ Message. Concernant L’initiative Populaire «Oui À L’abrogation Du Service Militaire Obligatoire» <https://www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2012/7659.pdf> [30 Haziran 2018]

⁸² Swiss Voters Say No To Ending Mandatory Military Service, <https://www.dw.com> [5 Temmuz 2018]

⁸³ Age.

için halk girişimi” %65,3 hayır oranıyla reddedilmiştir. Halk girişimi kapsamında aynı şirkette çalışan farklı personellerin aylık maaşları arasındaki uçurumun kapatılması öngörülmüş; bir şirkette en yüksek maaşı alan personelin, en az maaşı alan personel maaşının 12 katından fazla olmasının yasaklanması talep edilmiştir. Federal meclisteki sol kanat partilerin desteğini alan öneriyle ilgili olarak, federal konsey 28 Ağustos 2013 tarihli görüş yazısında halk girişimine hayır oyu verilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Gerekçe olarak, böylesine katı bir düzenlemenin İsviçre’nin köklü ekonomik geçmişine zarar verebileceği ve yeni sorunlar ortaya çıkarılabileceği öne sürülmüştür. Buna ek olarak, sosyal güvenlik sistemindeki vergi gelirlerinin azalacağı ve bu yüzden İsviçre ekonomisinin genel olarak sarsılacağı ifade edilmiştir.⁸⁴

6.5. Kitle göçüne karşı halk girişimi

14 Şubat 2012 tarihinde yukarıda anılan diğer halk girişimlerinin aksine belirli bir örgüt ya da organizasyonun öncülüğünde değil, “doğaçlama” ya da *ad hoc* olarak başlatılan “kitle göçüne karşı halk girişimi”, 9 Şubat 2014 tarihinde oylanmış ve %50,3’lük evet oranıyla kabul edilmiştir. %56,57’lik katılım oranıyla katılımın da görece yüksek olduğunu görebileceğimiz⁸⁵ bu halk girişimi İsviçre’nin yürüttüğü göçmen politikasının özerkliğini vurgulayarak ve piyasa ihtiyaçlarına göre ulus çıkarlarını gözetme ilkesi kapsamında yıllık kota konulmasını öngörmüştür. Bu kotanın yalnızca göçmenleri değil sığınmacıları da kapsaması insan hakları savunucuları ve göçmen dayanışma ağları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Federal Konsey, 7 aralık 2012 tarihinde yayınladığı tavsiye mektubunda popüler girişime hayır oyu verilmesini önerir. Federal Konsey ülkenin demografik büyümesinin ülkeyi entegrasyon, barınma, altyapı, bölgesel planlama ve eğitim anlamında yeni zorluklarla karşı karşıya bıraktığını kabul eder. Bununla birlikte, kişilerin serbest dolaşımına ilişkin anlaşmanın, İsviçre ile Avrupa Birliği arasında 1999 yılında imzalanan iki taraflı “kişilerin serbest dolaşımı anlaşması” (AFMP) tedbir paketinin ayrılmaz

⁸⁴ İsviçre Devleti İnternet Adresi: www.ch.ch [5 Temmuz 2018]

⁸⁵ Tablo 4’te de görüleceği gibi 9 Şubat 2014 Tarihinde Kitle Göçüne Karşı halk girişimi İçin Yapılan Halkoylamasına Katılım %56,57 Olmuştur. Bu Oranın, İsviçre’de 2011-2018 yılları Arasında Yapılan Halkoylamalarına Ortalama Katılım Oranının %48 Olduğu Göz Önünde Bulundurulduğunda Yüksek Bir Oran Olduğu Söylenebilir.

bir parçası olduğunu ve bu girişim kapsamında yapılacak düzenlemenin "bütün bu anlaşmaların otomatik olarak sona erdirilmesini gerektireceğini" belirtmektedir.⁸⁶

Yıllık göçmen ve sığınmacı alımına kota konulmasını öngören bu halk girişimi, İsviçre Siyasal Sistemi tarafından kurgulanan tüm demokratik prosedürleri geçmesine rağmen girişim önerildiği haliyle uygulamaya geçirilememiş ve çeşitli problem yaşanmıştır. Sözgelimi, halkoylamasını takip eden 3 sene içerisinde ilgili düzenlemeleri yapmak zorunda olan federal hükümet işverenlerden işsizliğin ortalamanın üstünde olduğu yerlerde İsviçre vatandaşlarına öncelik göstermelerini zorunlu kılmıştır. Geçtiğimiz senelerde göç politikasıyla ilgili olarak kabul edilen halk girişiminin öngördüğü değişikliklerin yapılmaması, UDC'yi yeni göçmen politikasıyla ilgili yeni bir halk girişimi başlatmaya sevk etmiştir. Göçün sınırlandırılmasına yönelik yeni girişim, bir önceki girişimde öne sürülen İsviçre ve ABD arasındaki serbest özgürlüğünü kısıtlandırması gerekçesini de ortadan kaldıracak daha radikal bir öneriyle gelmektedir. Yeni girişim, hükümetin göçü sınırlandırmasını istemek yerine, seçmenlerden AB ile İsviçre arasında anlaşmayı sürdürmek isteyip istemediklerini sormak istiyor. İsviçreli seçmenlerin çoğunluğu, insanların serbest dolaşımıyla ilgili anlaşmayı sona erdirmek için oy kullanırsa, ticaret de dahil olmak üzere bütün anlaşmaların etkisini yitireceği öngörülmektedir.⁸⁷

6.6. “Milyonerlerin vergi imtiyazlarını durdurun!”

19 Ekim 2012 tarihinde belirli bir örgüt ya da organizasyonun öncülüğünde değil, “doğaçlama” ya da *ad hoc* olarak kampanyası başlatılan ve 30 Kasım 2014 tarihinde halkoylamasına sunulan “Milyonerlerin vergi imtiyazlarını durdurun” isimli halk girişimi %59,2’lik hayır oranıyla reddedilmiştir. İsviçre’deki vergilendirme sistemi kantonların özerklik kapsamındadır, kantonların bazılarında gelir seviyesine göre vergilendirme yapılırken diğer kantonlarda “götürü vergilendirmesi” yapılmaktadır ve bu yüzden İsviçre bilindiği üzere yabancı milyonerler için oldukça çekici bir ülkedir.

⁸⁶ İsviçre Resmi Gazetesi, Aralık 2012.

⁸⁷ *age.*

Hem parlamento hem de federal konsey, bu önerinin kantonların bağımsızlığına gölge düşürebileceği gerekçesiyle reddedilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Federal konsey, 30 Kasım 2014'te yayınladığı tavsiye mektubunda vergilendirmenin gelir miktarına göre oranlandırılması gerektiğini kabul etmiştir, ancak hem teamülen hem de hukuken kantonların vergi politikalarının iç işleri olduğu gerekçesiyle bu konuda federal bir karar alınamayacağını belirtmiştir.⁸⁸ Çünkü, “Kantonlar, bu vergilendirme biçimini kullanmak isteyip istemediklerini kendilerine karar vermeye devam edebilmelidir.”⁸⁹

Bu halkoylamasına karşı olan kesim, İsviçre'nin küresel sermayeden yoksunluğunda ülkede ciddi bir mali kayıp oluşacağından multi-milyonerler olmadan yapamayacağını savundu. Ancak, deneyim bu argümanın gerçekten geçerli olmadığını göstermiştir. Zürih merkezli Tages-Anzeiger gazetesinin açıkça gösterdiği gibi, toplu toplam vergiyi kaldıran kantonların hiçbiri belirgin bir vergi kaybına uğramamıştır.⁹⁰

6.7. Koşulsuz bir temel gelir için halk girişimi

Komünizmi çağrıştıran çarpıcı başlığıyla “koşulsuz bir temel gelir için halk girişimi”, sosyalist gruplar tarafından desteklenerek 4 Ekim 2013 tarihinde halkoylamasına sunulmuş, %76,9'luk hayır oranıyla reddedilmiştir. Bütün nüfusun kamusal hayata katılabilmesine ve onurlu bir yaşama liderlik etmesine izin verebilecek koşulsuz bir temel gelir alması gerektiğini savunmakta, anayasaya bu yönde bir madde eklenmesi gerektiğini ve konfederasyonun gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmesi gerektiğini önermektedir.

Hem federal konsey hem de federal parlamento, ülke halkının onurlu bir yaşama liderlik etmesini ve kamu hayatına katılmasını sağlama amacının “kesinlikle meşru bir sosyal hedef” olduğunu kabul etmiş, ancak, bu hedefin koşulsuz bir temel gelir getirerek elde edilebileceği fikrini "son derece tartışılabilir" olarak kabul etmiştir.⁹¹ Federal konsey, 27 Ağustos 2014 tarihli resmi gazetede yayınlanan tavsiye mektubunda ülke ekonomisinin ve sosyal

⁸⁸ İsviçre Devleti İnternet Adresi: [Www.Ch.Ch](http://www.Ch.Ch) [21 Ağustos 2018]

⁸⁹ İsviçre Devleti İnternet Adresi: [Www.Ch.Ch](http://www.Ch.Ch) [21 Ağustos 2018]

⁹⁰ Rudolf Strahm, **No More Tax Privileges for Millionaires**, www.swissinfo.ch [18 Ağustos 2018]

⁹¹ İsviçre Resmi Gazetesi, Ağustos 2014.

güvenlik sisteminin zayıflaması ve aynı zamanda vasıflı iş gücü eksikliğinin muhtemel ağırlaştırılması risklerini vurgulamaktadır.⁹² Ayrıca, başlatıcıların önerdiği miktarların (aylık kişi başı 2 500 İsviçre Frankı aylık ve her yıl için 625, ya da yılda 208 milyar İsviçre Frankı) aylık miktarının ancak büyük vergi artışlarıyla karşılanabileceğini belirtiyor. Ayrıca, daha az insanın çalışmaya karar vereceğinden ve bunun da ek vergi kayıpları yaratacağından endişe edilmiştir. Koşulsuz gelir planının savunucuları ise sadece çok az sayıda işçinin (çalışmalara bağlı olarak% 2 ila 5) çalışmak istemeyeceklerini ve öte yandan gelirin insan gücünden robot gücüne geçiş aşamasında toplumun evrimine karşılık verdiklerini temin etmişlerdir.⁹³



⁹² İsviçre Resmi Gazetesi, Ağustos 2014.

⁹³ Alexandra Pouchard, Le « **Revenu De Base Inconditionnel** » **Proposé En Suisse En 4 Questions**, Wwww.Lemonde.Fr [5 Eylül 2016]

7. SONUÇ

Bu çalışmada modern demokrasinin temelde temsil mekanizmasına sıkışmış olduğu kanaatinden hareketle, demokrasi, iki farklı kategori olarak, doğrudan demokrasi ve temsilî demokrasi başlıkları altında incelenmiştir. Modern politik doğrudan katılım pratikleri İsviçre örneği üzerinden ele alınmıştır. Modern vatandaşlık konseptinin siyasal katılım imkanları İsviçre’de 2011 ve 2018 yılları arasında gerçekleştirilen tüm halkoylamalarının resmi kaynaklar baz alınarak tablolştırılması ve 7 örnek vakanın incelenmesi suretiyle araştırılmıştır. Öncelikle demokrasinin teorik boyutu temsili ve doğrudan demokrasi ayrımı üzerinden yapılmıştır. Sonrasında bazı demokrasi kuramcılarının demokrasi eleştirileri incelenmiş; (i) demokrasi ve kapitalizm ilişkisi, (ii) demokrasi ve hak kümeleri, (iii) demokrasi ve kimlik hakları, (iv) demokrasinin “kendisi” olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır.

Araştırmamızın teorik altyapısının egzersizi, İsviçre demokrasisi örneğinde yapılmıştır. Öncelikle İsviçre’de bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmış modern politik katılım mekanizmalarına değinilmiş, federal seçimler, referandumlar ve halk girişimlerinin tanımları yapılmıştır. Bu kavramlardan referandum ve halk girişiminin uygulamada nasıl olduğunu araştırmak için vaka çalışmasına geçilmiş ve 2011-2018 yılları arasında İsviçre’de gerçekleştirilen halkoylamaları ve halk girişimleri incelenmiştir. Yıl bazında tablolştırdıktan sonra mali politikalar, askeri politikalar ve göç politikalarıyla ilgili çarpıcı değişiklikleri öngören halk girişimlerinden 7 örnek vaka incelemiştir. Tümü için red tavsiyesi verilen halk girişimleri, İsviçre Federal Konseyi tarafından resmi gazetede yayımlanan tavsiye mektupları ve basına yansıyan tartışmalara da değinilerek analiz edilmiştir.

Modern doğrudan demokrasinin en gelişkin aygıtları olan referandum ve halk inisiyatifinin benimsendiği İsviçre’de bu iki aracın aslında farklı işlevleri olduğunu söyleyebiliriz. Referandum, genelde siyasi otorite tarafından yapılan tekliflere itiraz edilmesini sağlar. Dolayısıyla halk bu noktada evet ve ya hayır demek suretiyle politikaya katılmış olur. Ancak popüler inisiyatif aygıtı mevcut

siyasi otoriteye karşı aktif bir figür olarak halkın politika üretme sürecine dahil olması anlamına gelir. Politikayı şekillendirmenin aktif bir yolu olarak tasarlanan popüler inisiyatifler çoğu durumda mevcut hükümetin politikalarına bir tepki ya da öncelik verilmediği için eksik kalan bir anayasal düzenlemenin gerçekleştirilmesi için yapılır. Dolayısıyla bu iki doğrudan demokrasi aygıtından ilki bir frenleme etkisi yaratırken, ikincisi yenilikçi bir yol alma yöntemidir.

Manfred Schmidt, modern devletler arasında doğrudan demokrasi konusunda lider ülkenin İsviçre olduğunu belirtir. Doğrudan demokrasinin referandumlar vesilesiyle ulusal düzeyde ve kantonlar düzeyinde “olağanüstü” bir şekilde yerleştiğini öne sürer. Benzer şekilde çağdaş demokrasileri inceleyen pek çok çalışmada İsviçre’nin bir iyi örnek olarak ele alındığını halkın bizzat yönetimin içinde olduğu tek örnek olarak sunulduğunu görürüz. Örneğin Arend Lijphart da “Demokrasi Modelleri”⁹⁴ adlı kitabında benzer şekilde İsviçre’nin geniş bir koalisyonu içinde barındırması sebebiyle oydaşmacı modelin mükemmel bir örneğini sunduğunu ifade eder.⁹⁵ Gerçekten de literatürde İsviçre’deki demokrasinin örnek olarak gösterildiğini, farklı ülkelerin bu modeli sahiplenerek mevcut siyasal sıkıntıların üstesinden gelebileceğinin ifade edilmesi hatta bir model olarak İsviçre tipi demokrasi konulu lisansüstü dersleri ve sayısız kitap vardır. Pek çok insani gelişmişlik endeksinde çoğunlukla birinci sırada olan, kişi başına düşen ulusal gelirin çok yüksek olduğu, çoğulculuğun benimsendiği, çok kültürlülüğün demokratik mekanizmalar tarafından kurgulanıp korunduğu, gelişmiş bankacılık sistemi ve sanayisiyle İsviçre gelişmiş modern bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsviçre demokrasisinin geliştirdiği modern doğrudan katılım mekanizmaları ve otonom yerel yönetimleri göz önünde bulundurulduğunda dünyadaki pek çok siyasal sisteme oranla daha “ileri bir demokrasi” olduğunu söyleyebiliriz. Seçimlere katılmak dışında halk tarafından başlatılan girişimler, referandum talepleri ve güçlü yerel demokrasileri pek çok çatışmanın legal seviyede ses bulmasını sağlamakta, toplumsal taleplerin federal seçimler dışında da dile getirilebileceği bağlayıcı platformlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak

⁹⁴ Arend Lijphart, *age*.

⁹⁵ *age*. 57.

İsviçre demokrasisi her ne kadar doğrudan unsurları bünyesinde barındırsa da önceki bölümlerdeki vaka çalışmalarında görüldüğü üzere, hem tez araştırmasındaki tablolar hem de spesifik halk oylamaları ışığında görebiliriz ki federal konsey ve federal meclis pek çok konuda esas karar verici mercii olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla araştırmamız sonucunda aşağıda sıralayacağımız şekilde modern doğrudan demokrasi olarak İsviçre demokrasisinin çeşitli handikapları vardır.

Birincisi, yürütmenin başı olan federal konsey, her popüler inisiyatifle ilgili resmi bir tavsiye mektubu yazmaktadır. Vaka çalışmamızda incelenen bütün popüler inisiyatifler için “hayır” oyu verilmesi gerektiği mesajı vermektedir. Federal konsey gibi siyasal sistemde üstün karar verme yetkisini elinde bulunduran bir yapının tavsiyesine duyulan güven ya da güvensizlik halk girişimlerinin sonucunu yüksek oranda etkilemektedir.

İkincisi, federal konsey halk girişimleri için yayınladığı tavsiye mektuplarında neden hayır oyu verilmesi gerektiğini açıklarken girişimin kabul edilmesi halinde toplumun karşılaşacağı sıkıntılarla ilgili bir senaryo kurar. Bu senaryonun gerçekçi olup olmadığı, belli bir siyasi çevre lehinde hazırlanıp hazırlanmadığı, alternatifinin olup olmadığından bağımsız olarak toplumun halk girişimini kabul etmemesi gerektiğini karşılaşacağı diğer sıkıntıları vurgulamak suretiyle ikna çabasına girer. Örneğin özellikle sol kanat tarafından öncülüğü yapılan mali ve ekonomik konularda geliştirilen halk girişimlerinde, federal konsey tarafından en çok dillendirilen argüman girişimin kabul edilmesi halinde vergilerin yükseleceği, ekonominin sarsılacağı, işsizliğin artacağı gibi ihtimallerdir. Bu noktada Ellen Meiksins Wood’un demokrasi ve ekonomik alan bağlamında ifade ettiği argümanları hatırlanmalıdır. Gerçekten de İsviçre demokrasisi için mevcut sermayeyi ve kapitalist sömürü ilişkilerini tehdit eden herhangi bir düzenlemenin kırmızı çizgi olduğu söylenebilir. Her ne kadar Wood doğrudan demokrasinin kapitalist sömürü ilişkilerinin panzehiri olduğunu ima etmiş olsa da, İsviçre örneğinde karşımıza çıkan senaryoda; vatandaşın ekonomik düzenlemelere aktif katılımının, başta temsili hükümet aygıtları olmak üzere belli propaganda ve yaptırımlar yoluyla durdurulduğu görülmektedir.

Üçüncüsü, özellikle sağ kanat tarafından geliştirilen göçmen karşıtı, islamaofobik⁹⁶ ve toplumsal dışlayıcı halk girişimlerine karşı federal konseyin açıklamalarında ilgimizi çeken husus gerekçelerin genelde ayrımcılık yasağı başta olmak üzere temel insan haklarına dayandırılmamasıdır. Bunun yerine, İsviçre'nin AB ile yaptığı ikili anlaşmalar ve başka prosedürel engellere atıf yapmasıdır. Daha da ilginç, halk girişimleri için onlarca sayfalık gerekçeleri açık ve ikna edici bir dille hazırlayan İsviçre federal Konseyi, araştırma periyodumuzun öncesinde kaldığı için değinemediğimiz, 2009'da minarelerin yasaklanması hedefiyle geliştirilen halk girişimine “hayır” oyu verilmesini tavsiye etmesine rağmen hiç bir gerekçe sunmamıştır. İncelediğimiz 61 tavsiye mektubunun tümünde onlarca sayfalık açıklama yapılmasına rağmen minareler referandumunda bir açıklama yapılmamıştır. Burada da üçüncü bölümde yapılan demokrasi ve kimlik hakları tartışması karşılık bulmaktadır. İsviçre’de kimlik haklarının devlet tarafından çokkültürlülük ekseninde yapılandırılması her kimliğin kendi haklarına sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Başta İsviçre'nin 4 farklı resmi dile sahip olmasını sağlayan anadil bağlamında farklılaşmış Fransız, Alman, İtalyan ve Romanş dillerini konuşan halkların kimlik hakları devlet tarafından desteklenip korunurken, göçmenler başta olmak üzere bu 4 kimliğin dışında kalan kimliklerle ilgili aynı oranda bir koruma görülmemektedir.

Dördüncüsü, halk girişimleri sadece anayasal değişikliklerle ilgili olarak harekete geçebilen ve siyasal sisteme girdi sağlama özelliği bulunan bir mekanizmadır. Halk girişimlerinin anayasal düzenlemeler dışındaki federal kanunlarda ekleme/değişiklik yapma yetkisinin bulunmaması, bu doğrudan katılım formunun aslında belli “şemsiye” başlıklarla ilgili aksiyon alınmasını sağlayacağına ve pratik meselelerle ilgili değişim yaratma potansiyelinin zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Beşincisi, tıpkı Atina'daki yabancılar (metik) gibi, İsviçre demokrasisinde de yabancıların siyasal katılımıyla ilgili çeşitli sıkıntıların olduğunu gözlemleyebiliriz. Belki de Antik Yunan Demokrasisi ile modern demokrasi

⁹⁶ (Bkz. Minareler Referandumu. Nick Cumming-Bruce And Steven Erlanger, **Swiss Ban Building of Minarets on Mosques**, www.nytimes.com [22 Ağustos 2018])

arasındaki en önemli benzerliklerden biri de budur, göçmenler ya da “modern metikler” için politik katılım mekanizmaları ya kurulmamış ya da oldukça zayıftır. Göçmenlerin vatandaşlık haklarından mahrum olmaları, Antik Yunan’la modern dünyadaki siyasal katılım biçimlerinin en benzeştiği konulardan biridir.

Altıncısı, devlet kurgusunun modern ve soyut bir devlet algısıyla oluştuğuyla ilgilidir. Doğrudan demokrasinin en saf hali olan Atina’da, doğrudan vatandaşın oluşturduğu devlet somut bir kavramdı. Zira yargıdan meclise kadar vatandaşlar doğrudan karar alma mekanizmasına vatandaşlık hakkı olarak dahil olabiliyorlardı. Ancak İsviçre’de ülkenin genel ve önceden belirlenmiş prensiplerine ve teamüllerine atıf çok ileri seviyede olabilmektedir. Dolayısıyla doğrudan vatandaştan oluşan bir somut devletten ziyade vatandaşlık konseptinin ötesinde biçimlenmiş soyut devlet algısı vardır. Bu soyut devlet algısı, federal konsey tarafından halk girişimlerine neden hayır oyu verilmesi gerektiğiyle ilgili somut görüşlerini paylaşmasının öngörüldüğü ve İsviçre’nin kutsal değerlerine atıfta bulunulan tavsiye mektuplarında da sıkça yerini almaktadır.

Yedincisi, İsviçre’de toplum ile devlet arasındaki diyalogun tek seferlik olarak kurgulandığıyla ilgilidir. Yani geliştirilecek bir halk girişiminin kapsam içi olup olmadığına, prosedürlere uyup uymadığına ve kabul edilip edilmemesi gerektiğine yürütmenin başı olan federal konsey karar vermektedir. Federal konseyin önlenemez etkisi ve yukarıda bahsedilen “tehditkâr” tavsiye mesajlarının kaçınılmaz etkisiyle halkın cevap hakkı niyetiyle tekrar bir girişim başlatması en iyimser ihtimalle iki yıl sürmekte ve bu da zaten genelde mali yetersizliklerden dolayı mümkün olmamaktadır.

Bir halkoylamasından sonra İsviçre televizyonundaki spiker şöyle söyler: “İsviçre’nin egemen halkı x referandumuna evet/hayır dedi.”⁹⁷. Egemen halk kavramı kulağa oldukça ilginç gelmektedir. Zira spiker, ilgili oylamada çoğunluğa dahil olan bireyleri “egemen halk” ilan eder. Bu noktada evet diyen toplumun üyeleri her seferinde değişir, sözgelimi, Demiryolu altyapısının finansmanı ve geliştirilmesi halk inisiyatifine evet deyip egemen halk olan biri,

⁹⁷ Wolf Linder, *age*.

“herkese adil gelir” popüler inisiyatifine de evet dediğinde egemen halk olmayacaktır. Dolayısıyla İsviçre egemen halkı her referandumda  yeleri değişen bir “en az %51”den ibarettir. Bu noktada Schumpeter’in argümanları kendini hatırlatmaktadır. Demokrasi kendini kurguladığı biçimde me rudur, ya da değildir. Dolayısıyla İsviçre’de de diğer modern demokrasilerde olduğu gibi Rousseau’nun önem atfettiği *ortak akıl*, modern dünyada olduğu gibi İsviçre’de de “en az yüzde 51”den başkası değildir.

Federal konsey ve Federal parlamentonun genel eğiliminin halk girişimlerine hayır oyu verilmesini teşvik etmeleri olsa da, çoğulculuğun desteklenmesi, çok kültürlülüğün kurumsalla tırılması, yerel yönetimlerin belli mali ve sosyal güvenlik konuları dışında büyük ölçüde otonom olması, oylamaya sunulan halk inisiyatiflerinin hukuken bağlayıcı olması, federal kanun da anayasada yapılacak değişiklik ya da eklemeler için referanduma çok sık başvurulması, modern dünyadaki ulusal demokrasiler arasında İsviçre’nin oldukça ileri bir yerde olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. Ancak yine de tezimizin ilk bölümünde tartıştığımız şekliyle İsviçre bağlamında ya da herhangi bir bağlamda yapılacak demokrasi teorisine dair yapılacak bir tartışmanın “ ok demokratik”, “az demokratik”, “ileri demokrasi”, “geri demokrasi” formunda yapılmasından ziyade somut mekanizmalar üzerinden değerlendirilmesinin daha isabetli olduğunu düşünüyoruz. Yani demokrasiyi bir politik değer olarak incelemek demokrasinin  l  klenebilirliğiyle ilgili ciddi bir çelişkiye sebep olabilmektedir. Bir değerler bütünü olarak tartı ıldığında demokrasinin tutarlılığı kaybedilmekte ve kendi içinde de çelişen başka demokrasi yorumlarıyla kar ıla ılmaktadır. Eski Atina toplumu için mevcut siyasal sistemleri toplumsal ve politik koşulların detaylı, ayırt edici ve tutarlı bir  rneğiyken demokrasinin modern dünyada belki de Atina’da olmadığı kadar popüler bir şekilde sahiplenildiği haliyle arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Her ne kadar İsviçre ve Antik Yunan Demokrasisi literatürde doğrudan demokrasi olarak anılsa da, araştırmada görüldüğü üzere katılım pratikleri üzerinden incelendiğinde bu benzerliğin oldukça zayıf kaldığı görülmektedir. Sonuç olarak İsviçre demokrasisi, halk girişimi gibi doğrudan katılım unsurlarını barındırmakla beraber son kertede karar alıcı merciin merkezi hükümet olduğu bir modern temsili demokrasidir.

8. KAYNAKÇA

- Bernhard, Laurent. **Campaign Strategy in Direct Democracy**, New York: Palgrave Macmillan, 2012.
- Birch, Anthony. **The Concepts And Theories Of Modern Democracy**, New York: Routledge, 2007.
- Cumming, Nick Bruce; Erlanger, Steven. **Swiss Ban Building of Minarets on Mosques**, www.nytimes.com [22 Ağustos 2018]
- Çağla, Cengiz. **Merak Edenler İçin Demokrasi**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.
- Cohen, Jean. “Demokrasi, Farklılık Ve Özel Yaşam Hakkı”, Ed. Seyla Benhabib, **Demokrasi Ve Farklılık**, WALD Yayınları, 1998, 268-309.
- Dahl, Robert A. **Polyarchy Participation And Opposition**. New Haven: Yale University Press, 1971.
- Dunn, John. **Halkın Özgürlüğü**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Farrar, Cynthia. “Ancient Greek Political Theory As A Response To Democracy”, John Dunn, Editör, **Democracy: The Unfinished Journey**, New York: Oxford University Press, 1992.
- Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2013.
- Gutmann, Amy. **Identity in Democracy**, New Jersey: Princeton University Press, 2003.
- Habermas, Jürgen, **İletişimsel Eylem Kuramı**, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1981.
- Hansen, Mogens Herman. **The Athenian Democracy in The Age. Of Demosthenes: Structure, Principles, And Ideology**, Norman: University Of Oklahoma Press, 1999.
- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, **Demokrasi Ve Siyasal Katılım**, 23-24 Haziran 2012, Uluslararası Konferans. İstanbul: Ezgi Ofset, 2013.
- Hornblower, Simon. “Creation And Development Of Democratic Institutions İn Ancient Greece”, Ed. John Dunn, **Democracy: The Unfinished Journey**, New York: Oxford University Press, 1992, 1-16.

- Hornblower, Simon, Antony Spawforth, Esther Eidinow. "Athenian Democracy", **The Oxford Companion To Classical Civilization**, New York: Oxford University Press, 1992.
- Referandum Listesi, İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi, Wwww.Swiss.Ch, [10 Nisan 2018]
- Referandum Listesi, İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi, Wwww.Swiss.Ch, Erişim Tarihi: [10 Nisan 2018]
- Referandum Listesi, İsviçre Devleti Resmi İnternet Sitesi, Wwww.Swiss.Ch, Erişim Tarihi: [10 Nisan 2018]
- Federal Konsey Tavsiye Mektubu, İsviçre Resmi Gazetesi, Ağustos 2014.
- Federal Konsey Tavsiye Mektubu, İsviçre Resmi Gazetesi, Aralık 2012.
- Federal Konsey Tavsiye Mektubu, İsviçre Resmi Gazetesi, Haziran 2010.
- Federal Konsey Tavsiye Mektubu, İsviçre Resmi Gazetesi, Mayıs 2012.
- Kriesi, Hanspeter. **Political Communication in Direct Democratic Campaigns: Enlightenening or Manipulating**, New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- L'UDC en campagne pour l'élection du conseil federal par le peuple, www.rts.ch [28 Haziran 2018]
- Larousse Dictionnaire De Français, Wwww.Larousse.Fr, [23 Mart 2018]
- Lijphart, Arend. **Demokrasi Modelleri**, Çev. Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun, İstanbul: İthaki Yayınları, 1992.
- Linder, Wolf. **Swiss Democracy: Possible Solutions To Conflict In Multicultural Societies**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.
- Macdowell, D. M. **The Law in Classical Athens**, Ithaca: Cornell University Press, 1978.
- Marshall, T. H. **Yurttaşlık Ve Toplumsal Sınıflar**, Çev. Ayhan Kaya, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Message Concernant L'initiative Populaire «Oui À L'abrogation Du Service Militaire Obligatoire» <https://www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2012/7659.pdf> [30 Haziran 2018]
- Mill, John Stuart. **Considerations On Representative Government**, New York: Cossimo Classics, 2009.
- Oxford Dictionary. Wwww.Oxforddictionaries.Com, [23 Mart 2018]

Parekh, Bhikhu. "The Cultural Particularity Of Liberal Democracy," **Political Studies**, s. 40 (1992)

_____. Çok Kùltùrlùlùğü Yeniden Düşünmek, İstanbul: Phoneix, 2002.

Pouchard, Alexandra. **Le « Revenu De Base Inconditionnel » Proposé En Suisse En 4 Questions**, Wwww.Lemonde.Fr [5 Eylül 2016]

Rachwal, Marchin. **Citizens initiatives in Switzerland**, www.Pressto.Amu.Edu.Pl, [18 Mayıs 2018]

Rappard, William E. "The Initiative, Referandum end Recall in Switzerland", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, s. 43 (1912): 110 -145.

Schmidt, Manfred. **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev. M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları, 2002.

Schumpeter, Joseph. **Kapitalizm, Sosyalizm Ve Demokrasi**, İstanbul: Phoenix, 2012.

Strahm, Rudolf. **No More Tax Privileges for Millionaires**, www.swissinfo.ch [18Ağustos 2018]

Swiss Vote Against Taking More Holiday, <https://www.telegraph.co.uk/>, [28 Haziran 2018.]

Swiss Voters Say No To Ending Mandatory Military Service, https://www.dw.com [5 Temmuz 2018]

Taylor, Charles. **The Ethics Of Authenticity**, Massachusetts: Harvard University Press, 1992.

Torley, John. **Athenien Democracy**, Londra: Routledge, 2005.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Wwww.Tdk.Gov.Tr [23 Mart 2018]

Urbinati, Nadia. "Representative Democracy And Its Critics", **The Future Of Representative Democracy**, New York: Cambridge University Press, 2011.

Wood, Ellen Meiksins. **Kapitalizm Demokrasiye Karşı**, İstanbul: Yordam Kitap, 2016.

ÖZ GEÇMİŞ

EKİN İLKE KELEŞOĞLU Feneryolu, Kadıköy / İstanbul 0554 432 12 28 ekinilkes@gmail.com	
---	--

PERSONAL INFORMATION

Place of Birth : Şişli – İstanbul

Date of Birth : 11.04.1991

Nationality : Turkish

Marrital Status: Married

EDUCATION

- 2013 – 2014 Ecole Des Hautes Etudes En Sciences Sociales (EHESS)
Political Sciences Master Program
Paris, France
- 2012 –2018 Yıldız Technical University
Political Science and International Relations Master Program
Istanbul, Turkey
- 2008 - 2012 İstanbul University
Faculty of Political Science, International Relations
Istanbul, Turkey
- 2004 - 2008 Vefa High School
Turkish Mathematics
Istanbul, Turkey

FOREIGN LANGUAGES

	<u>Reading</u>	<u>Writing</u>	<u>Speaking</u>
English	Advanced	Advanced	Advanced
French	Advanced	Advanced	Advanced

WORK EXPERIENCES

-Six Flags Theme Park - Chicago, ABD (Work and Travel Program)
Cashier. 06.2011 – 09.2011

- Youth in Action Program (EU) – May 2011 "Partnership for
Democracy" Contanza, Romania

- Toplum Gönüllüleri Vakfı / *Community Volunteers Foundation* (TOG)
Youth Research and Policy Coordinator

PROFESSIONAL SKILLS & COMPETENCE

Researching,
Advocacy
Gender Equality and Multicultural based approach
Workshop & training organization
Budgeting
Project developing
Donor relations,
Corporate representation

PRIZES

- **2006 - 2007 Turkey Rowing Championship**

Silver Medal, Galatasaray Team, Young – B, Women (2006 – 2008)

- **2007 Turkey Coastguard Championship**

Bronze Medal, Galatasaray Team, Young – B, Women (2006 – 2008)

Hobbies:

- Music, singing
- Sports (Volleyball, Rowing)